Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабрийн 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1992 НОЯБРЬ 20

Намаран адаг сагаан нохой нарын 23 ПЯТНИЦА Гарагай 6 № 226 (16535) сэн 6 мүн

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

ТАНИГДАХААР БЭШЭ БОЛОШОО

Улаан-Удын энэ шэнэлэр тодхообди. Сэбэр фермэ-гэ агаар оруулха, үлүү шинэ нойтоной байхагүй юумэнүүд хэгдэ. Тиигэжэ урдынхидаа малаа байра соо ороходо, шэбхын, силосэй эхюун үнэр хамар сорьёжо байхаяа болёо. Наалишадай хубсаһаа нолгэхэ, амарха, эдеэлхэ сэбэр таһалгануud, бэеэ угааха душ гэхэ мэтэ бии болоо.

Нигээд ерэхэ хабартаа фермэнүүдэй газаагуур зуруud модо нүүлгажа, сосэрлиг тарижа, гоёохо нанаатайбди, — гэжэ Геннадий Яковлевич хөөрэнэ.

Нимэ байдалда хүдэлдэг болоходоо, наалишад урдынхиһаа хараа байса схэшэ. Ну наана. Байгша ондо Тарасовско болоч Таракановска фермэнүүд, нёдолдонойхитой сасуулхада, үнсэн бүриһөө 500—600 килограммдар ехэ ну наахаар хараална.

Гадна энэ жэлдэ эдэ хоёр фермэ малайнгаа үбэлжэлгэдэшье хөзөөнэйхиһээ наймаар бэлдээ гэхэр. Гандуу унарилтай жэл байгаашье наань, байгша ондо үбэ абаха түсэб 70 гаран процент дүүргэгдэ. Хамта 5560 тонно силос дарагдаа. Ороёно тарянай зүүл, нолоомошье горитой поесэлгдоэ.

Ушарынь гэхэдэ, Тресковско хамһабарин ажахы комбинадайнгаа туһаламжаар энэ жэлдэ таряагаа богони болзорто хуряажа абахаһаа гадна, муу бэшэ ургаса хуряагаа бшуу. Эндэ тарялангай гектар бүриһөө дунда зэргээр 16,3 центнер ороохон сохигдоо. Тус ажахын комбайнернүүд аймаг соогоо эгээл үндэр бүтээсэ туйлаа. Жэшээлхэдэ, А. Н. Поплевин, С. А. Бурлаков, Ю. Н. Романов гэгшэд тус тустаа 3000 гаран центнер таряа сохёод, үнөө Хандалын совхоздо. Байгалай ОПХ-да ургаса хуряалгадань туһалалсаа юм.

— Мүнгэ зөөритэй предприятин мэдэлдэ ороод байһадаа, трактор, машинануудта хэрэгтэй юумээр схэ таһалдахаяа болёобди. Шэнэ техникэшье абанабди. Заһабарилгымнай мастерской найн болоо, — гэжэ эндэхи механизаторнуud хөөрэнэ.

Саашань комбинадай хамһабарин ажахые хүтэлбэрилэгшэ Г. Я. Кунцоатой хөөрэлдэбэбди.

— Нимэ ажахытай болоходотнай, хүдэлмэрилэгшэдые эдеэ хоолой зуалнуудаар хангалга һайн болоно гээшэ гү? — гэжэ асуухада, тэрэ нигэжэ хэлэнэ:

— Мүнөө хүн зомнай һүөөр таһалдахаяа болёо. Хүүгэдэй саадта, больницада жэл соо 200 тонно һү үгөөбди. Пенсионернүүдтэ 20 тонно һүн хямда сэнтэйгээр худалдагдаа. Үлүү гараһан һуеэ Улаан-Удын һүнэй комбинадта тушаажа, тоно, зөөхэй болгуулнабди.

Ажахыдамнай бүхыдөө 1800 үхэр, 100 гаран адуун, 1000 гахай бии юм. Хүн зондоо баһал бараг доогуур сэнгээр мяха худалладаг, нинтын эдеэ хоолой эмхинуудтэ мяха, һу таһалдуулдаггүйбди. Оөһэдынгөө огородой газарһаа хартаабха, овощ бага бэшэ абанабди.

— Танай хүдэлмэришэд хубинигаа ажахыда үхэр мал хэр барнаб?

— Хамһабарин томохо ажахытай болоһоор, үмсэдөө гахай, мал бариха дуратай хүнүүдтэ тугал, поршоонхо, унагашье худалданабди. Энэ жэлдэ 71 тугал, 400 гаран поршоонхо худалдаабди, — гэжэ нүхэр Кунцоа хөөрэнэ.

Нигэжэ промышленна томо предприятин юрын ажахы хоёрой хамтархадань, хэл хэндэньшье ашагһайн болоо гээшэ ааб даа.

Т. ТРЕТЬЯКОВА.
«Байкальские огни» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ЗАРЛИГ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ АРБАН НЭГЭДЭХИ СЕССИИЕ ЗАРЛАХА ТУХАЙ

Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиум нигэжэ тогтооно:

Буряад Республикын арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй арбан нэгэдэхи сессиие 1992 оной декабрийн 21-дэ Улаан-Удэ хотодо зарлаха.

Буряад Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Л. В. ПОТАПОВ.

Улаан-Удэ хото.

1992 оной ноябрийн 10.

* * *

Буряад Республикын Верховно Соведэй XI сесси дээрэ удаадахи асуудалнуud хаража үзэгдэхөөр хараалагдана:

«Буряад Республикын 1993 оной социально-экономическа хүгжэлтын хараа түсэб болон нэгэдхэгэһэн бюджет тухай» Буряад Республикын Хуули тухай.

«Буряад Республикын залуушуулай түрэнэй политика тухай» Буряад Республикын Хуули тухай.

«Ан амитадые хамгаалха ба тэдэнэй нөөсэнүудые хэрэглэхэ тухай» Буряад Республикын Хуули тухай.

«Агналга ба агнуурийн ажахы тухай» Буряад Республикын Хуули тухай.

Буряад Республикада медицинын уялгата страхованиин талаар страховой түлбэрийн хэмжээн ба тэрэние бүридхэхэ эшэ үндэһэн тухай.

Россий Федерацийн Президентын дэргэдэхи Буряад Республикын саг үргэлжын түлөөлэлгэтэ эмхи тухай.

Буряад Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшые һунгалта.

«Буряад Республикын арадай депутадай статус тухай» Хуулида хубилалтануud ба нэмэлтэнүудые оруулха тухай.

Арадай депутат Л. Р. Бартунаев тушаа материалнуудые ба Буряад Республикын арадай зарим депутадуудай албан тушаалаа хэтэрүүлһэн тухай олонитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон баримтануудые шалгаһан дүнгүүд тухай депутадуудай комиссийн илдхэл ба бусад асуудалнуud.

Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумдэ

Хүдөө ажахын үйлэдбэридэ габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиум 1992 оной ноябрийн 10-най Зарлигаар **хүндэтэ нэрэ зэргэнүудые** олгобо гэбэ:

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГАБЬЯАТА АГРОНОМ»

Козлов Владимир Назаровичта — Мухар-Шэбэрэй районой «Искра» колхозой түрүүлэгшэ.

Цырендашиев Николай Гармаевичта — Мухар-Шэбэрэй районой «Знамя Ленина» колхозой түрүүлэгшэ.

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГАБЬЯАТА ИНЖЕНЕР»

Будаев Петр Радиаевичта — Хурамхаанай районой Гаргын совхозой ахамад агроном.

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГАБЬЯАТА МАЛШАН»

Дамдинов Василий Дашинимаевичта — Захааминай районой таряашадай ажахынуудай «Үлэгшэн» гэжэ нэгэдэлэй түүртые даагша.

Дондоков Владимир Дареевичта — Захааминай районой «Оймохо-4» гэжэ таряашанай ажахын хүтэлбэрилэгшэ.

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХҮДӨӨ АЖАХЫН ГАБЬЯАТА МЕХАНИЗАТОР»

Бандинов Ширап Шагдуровичта — Захааминай районой Михайловкын совхозой механизатор.

* * *

Үнэн удаан саг соо республикын нотариальна органуудта аша үрэ схэтэйгээр худалмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиум 1992 оной ноябрийн 10-най Зарлигаар Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба гэбэ:

Иванова Ирина Андреевнае — Улаан-Удын түрэнэй нэгэдэхи нотариальна конторын нотариус.

Шульгина Галина Федоровнае — Улаан-Удын түрэнэй нэгэдэхи нотариальна конторын ахамад нотариус.

* * *

Ажалшадые социальна таһаань хамгаалха хэрэгтэ үнэ удаан саг соо аша үрэ схэтэйгээр худалмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиум 1992 оной ноябрийн 10-най Зарлигаар Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба гэбэ:

Перевалова Нина Андреевнае — Хүн зонние социальна талаар хамгаалха Кабанскын районно таһагые даагша.

Суворова Нелли Алексеевнае — Хүн зонние социальна талаар хамгаалха Кабанскын районно таһагай отделение даагша.

* * *

Барилгын эмхинуудтэ удаан саг соо оролдосотойгоор худалмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиум 1992 оной ноябрийн 10-най Зарлигаар «Прибайкалпромжилстрой» гэжэ бага предприятиин шулуушан **Никутов** Петр Ивановичые Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

* * *

Совет органуудта удаан саг соо эдэбхитэйгээр худалмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиум 1992 оной ноябрийн 10-най Зарлигаар Хяагтын районой Хираанай-Адагай сельсэ захиргаанай секретарь **Татарникова** Мария Кирилловнае республикын Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

* * *

Республикада эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэдые бэлдэлгэдэ удаан саг соо аша үрэ схэтэйгээр худалмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Верховно Соведэй Президиум 1992 оной ноябрийн 10-нэй Зарлигаар Эрхүүгэй түрэнэй университедэй профессор, түүхын эрдэмэй доктор **Санжиев** Буянта Сайнсаковичые республикын Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

„Буряад үнэн"-93

УЛАМ БҮРИ БАДАРААЯЛ!

Октябрийн 6-най номерто Д. Цаганов редакцийн дэргэдэ хүгжэлтын жаса гү, али тусхай счет бии болгодог юм һаань, хайшаа гээшэб гэжэ бэшээ һэн.

Энэ дурадхал ехэл зүйтэй гэжэ һанахаар байна. Зүгөөр жасада зөөрнин суглараа наань, тэрэнние хайшан гэжэ эдлэхэб гэжэ тусгаар хөөрэлдэхэ ёнотой. Энээн тухай өөрынгөө һанамжа хожом бэшэхэб.

Мүнөөдөо эдэ мүрнүудые бэшэгшэдэ редакцийн мүнгэн сангай тоосооной таһагта поурай счет нээгыт гэхэ байнаб. **Хэрбээ бэшэһэн юумэнүүдэйнь газетэдэ гаргажа байгаа һаань, гонорар энэ счедто оруулжа байгыт.**

Редакцийн дэргэдэ жасын нээгдээ һаа, гонорарые мүнлэ тэрээндэ оруулыт.

Манай нютагай почтолэ танай газетэдэ захил октябрийн эхээр эхилээ. Оло дахин ябахадамнай, саарһанайнь сэн үгы байдаг байгаа. Мүнөө эли болоо, 6 нарын—405 түхэриг. Музей, библиотекэ, мүнөөдөо 2—3 уншагшад захиад байна ха. Тоёд реклама, зонтой тусхайта ажал дутана янзатай. Ганса аман үгөөр хэлэхэ, захиха, уряалхада тиимэ гээшэ ааб даа. Мэдэнэ, тухайлна ёнотойт. Почтынгоо хүдэлмэрилэгшэ бүридэ, кооперативай дарганар хубуудтэ, мэргэжэлтэдтэ «Буряад үнэнэй» уншагшадые нэмэри болголсохо ажал хэлсыт гэгдэнэ. Бүхы хэблэлэй үнэ сэн схээр дээшэлхэдэнь, газетэ захихань баһал хэлсэгтэй болоо шэнги.

«Буряад үнэн»—93 гэжэ гаршагта статьи бэшэжэрхёод, эльгэлтэй гээшэ гү, али үгы гү гэжэ бодолгото болоҗо байтарни, октябрийн 14, 15, 16-най номернуудта энэл хөөрэлдөөн тухай сошордомо статьинуud гарашаба. Абажа, хэды уншаад байхадаа, нэмэлтэ заабол бэшэлтэй болошоо.

Юрэдөө, яажа хэлэжэ байһан буряадуud гээшэбибди, түрэлхи ганса газетэдэ газаалжа, хашажа, хайража тоохоёо, хэрэглэхэсэ болоо алдажа байхадаа!? Хайшаа хазайгаад ябана гээшэбибли гэжэ хүн бүри өөрһөө асуубал, хамаагүй байна. Үндэһэн буряад хэлэн аһан дээрэ байха ёнотой. «Буряад үнэн» үдэр бүри маанадтаа түрэл хэлэн дээрэмнай элдэб һоннинуудые асарна. Ород газетэдэ наһаараашье гарахагүй уг гарбалай, изагуурай, холын түүхын, шажан мүргэлэй талаар зүйлнүүд толилогдоно.

Далаад жэлдэ бүхы хэрэгээ ородоор эрхилдэгнай, буряад хэлээ һургуулида нэгэ үзэжэ, нэгэ болижо байдагнай, олигтүй ородшолдогнай, одоол гаража байна ха. 259 мянганһаа үлүү буряадуud Республикын дэбисхэр дээрэ һууһан аад, нолбрийн 1-нэй байдалаар оройдоол 3744 айл «Буряад үнэн» захиад байхадаа, юуншье болоҗо байна юм даа. Бидэ, буряадуud, «обруссели» гэжэ энеэдэнтэй холижо байжа хэлэдэгнай зүйтэй байбалтай...

Буряад Республикын буряадуud һэрнит, түрэл газетэсэ захиит, бү һүпөөгыт!..

Октябрийн 15, 16-най номернуудта гараһан нүхэл М. Гончиковой, Д. Ангаевай дурадхалнуудые дэмжэхэ байнаб. Нээрээнье, «Түхэреэн столдо» һууха байгаа. Энэ тон зүб. Мүн Буряадай хөёр округнөө, Шэтын областинин арба гаран районуудай үндэһэн соёлой эблэл, нэгэдэлнүүдэй 1—2 түлөөлэгшэдтэйгөөр хөөрэлдөө хэхэ байгаа. Хэлхеэ холбооной («Россвязьинформын») Буряадай, Шэтын областинин дарганар хабаадалсаа һаа, тон һайн бэлэй.

Бандида-хамба лама Жамьян Шагдаров хөөрэлдөөндэ хабаадалсабал, мүн лэ схэ һайн байгаа.

Октябрийн 19-дэ манай Сагаан-Уулада маанн хурһанайнь дүүрэмсээр, Жимбаламбагайда (Сүүгэл дасанай шэрээтэ Ж. Цыбенов) би хандаһан байнаб. «Буряад үнэнэй» 93 ондо долгэрхэ тушаа Жимба-ламбагай һаншаагаа, зүбшөөгөө һэн. Ерэһэн, уулзаһан зондо хэлэхэб, уряалхаб гээ.

Нигэжэ хөөрэлдэһэнэймнай һуулаар почтоор «Буряад үнэнэй» гүрбан номер ерэжэ. Бандида-хамба һүзэгтэнние түрэл хэлэн дээрээ гарадаг газетэсэ олоороо захижа бэшүүлхыень уялаба гэжэ уншажархихадаа, юрэдөөл, дасанайнгаа шэрээтэдэ хандагшамни улуу бэшэ байба ха даа гэжэ ойлгобоб.

Эб хамта бултаараа «Буряад үнэнөө» һүпөөнгүй, улам бүри бадараая!..

Б-Н. ЛХАМАЖАПОВ.
Агын автономито округ, Сагаан-Уула һуурин.

РЕДАКЦИЙЕА: Бэшэһэн юумэнэйнь гонорарые редакцийн жасада оруулжа байхые дурадхаһанайнь түлөө нүхэр Б-Н. Лхамажаповта үнэн зүрхэнэй баясхалан хүргэе. Одоол һайнние һанаһан, хүсэнэндөө тиигэбэ бшуу. Зүгөөр манай бүхы авторнуудта Б-Н. Лхамажаповай жэшээе дэмжит гэжэ уялаха эрхэгүйбди. Энэмнай хүн бүхэнэй хубини, һайн дурайай хэрэг болоно гээшэ бээ.

ДУРАДХАЛАЙНЬ БЭЕЛҮҮЛЭГДЭБЭЛ

Харинн гүрэнүүдэй экономикын, эрдэмэй, соёлой ямхи зүргаануудай, нинтын эдеэ хүдэлөөнүүдэй мэргэжэлтэд һүүлэй жэлнүүдтэ маанай республикаар ехэтэ һонирходог болонхой. Баяхан Бурлад Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов Америкын телерадио-коммуникационно холбооной бүлэг мэргэжэлтэдтэй уулзажа, утаһагүй радиотелефонно холбооной хамтын предприятий пээхэ тухай протоколдо гараа табиба.

Америкын мэргэжэлтэд маанай республикын экономическа, демографическа, географическа бүхы илгаануудые хараадаа абажа, ерэодуй хамтын предприятиин проект зохоолгын гаргашье өөр дээрээ даажа абаха байнаһа мэдүүлээ.

Американ мэргэжэлтэдэй энэ дурадхалай бэелүүлэгдэбэл, телефоной хэдэн зуугаад мянган метр утаһан алмагдахаһаа гаднаа, хотын алишье захаһаа дээрэ дороо хонходожо, хөөрэлдэхэ аргатай болохобди.

М. ГАВРИЛОВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: электрогагнууршан Н. Д. Дымбрылов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Николай Дондокович Дымбрылов дүрбэдэхи разрядтай болотороо электро-гагнууршанаар олон жэлдэ хүдэлһэн лэ байна. Николай Дондокович «Жилгражданстрой» акционернэ бүлгэмэй барилга-хабсаралгын 3-дахи управленидэ мүнөө хүдэлнө. Улаан-Удын мяханай комбинадай дэргэдэ һая баригдажа эхилһэн колбасагай завод бодхоолсоно.

ТЫН ОР

...ийн мяхатой сүлоо... Ушарынь ажахынуud ...ажа эхилгэн ...үүсэлэгтэй ...дэ үндэ... ...ийнь. ...гаргаһан ...ийн наймаа... ...ийгээгдэ... ...аагаар аба... ...эдэб сор... ...соно. ...лэдбэрилэн ... коллектив

...РАМДАЛАЙ ХҮШӨӨ

...ондо штаб-байратай Эб найрамдалай улас... ...чинмэй гэжэ комитедэй үүсхэлээр Эб ...шөө нолбрийн һайндэрэй урдахана Улаан-...ска музейдэ бодхоогдобо.

...ай гэшүүн, доктор Стелла Ширеблин хүнетчер ...ар Чололдо хабаадаха зорилготойгоор ...рон ерэһэн байна. Хүшөө нээлгэ дээрэ ...ын мэр В. Кукшинов, доктор Стелла ...н бусад үгэ хэлээ. Удаань эндэ буряадуудэй арадай аман зохоолой ансамбль...ада табиба.

...нэрэмжэтэ национальна библиотекын ба ...монгин залнуud соо доктор Стелла ...рал ба эб найрамдал — ажабэйдалаймн гэһэн элидхэл хээ.

Т. БАДМАЕВА.

...ИЯТИ ҮМСЭЛЭГДЭБЭ

...ондо «Свет-...ый үмсын ...ай нээгдэбэ. ...ар, гутал, ...сааһа, мал ...өхо, заһаха ...ин эзэн Ва... ...на Солда... ...хэрэглэмм... ...комбинадай ...кын пред... ...ар ехэ хү... ...ан байна. ...комбинад... ...һан, гадар ...хэй бриг... ...зөөв, эсхэг...

...шэ М. О. Хаакова, оёдолшон Е. Н. Занграсева, гутал оёлгын мастер М. Р. Рахимзянова, арһа элдэлгын мастер Т. В. Смородникова болон бусад эндэ хүдэлхөөр үлэнхэй. Тэдэнэй гораар оёгдоһон хубсаһа хунарай ходол һайн шанартай байдаг хадань захилшад нэгэтэшье гомдол барилгүй юм. Мүнөө үмсын энэ шэнэ предприяти түрүүшын үдэрнүүдһээ яһала магтаалтай һайнаар хүдэлжэ эхилэнхэй.

М. САНГАЕВ.

...ЛХА БОЛОНОБДИ

...өөлэгдэнэн ...гараһан сэ... ...ые бай... ...эгтэ Россий ...ааһа энэ ...ааһа тухэриг ...ааһа. Захир... ...онуудай хуг... ...ан алба хаагжа үгэхэ, байра, бэйдалыень зохёолсохо болоноби.

М. САНДАНОВ.

...НЭРЭ ЗЭРГЭНҮҮДТЭ ХҮРТЭБЭ

...ан «Сагаан-...онернэ нэ... ...ааһан ...ааһан ...ааһан

Республикын Верховно Советтэ

ГАЗАРАЙ БАЯЛИГУУД ХУБААРИЛАГДАНА

Урдань мэдээсэһэнэй ёһоор, Буряад Республикын Верховно Советэй Тогтоолые бэлүүлэн, газарай баялигуудые лицензилхэ Верховно Советэй комиссии эмхидхэгдэбэ.

Һаяхан Н. А. Астапенкын хүтэлбэри доро тус комиссиин зүблөөн боложо, тэрээн дээрэ газарай баялигуудан нөөсэнүүдые малтаха дуратай 18 мэдүүлгэ хаража үзэгдэһэн байна. Нигэжэ Буряадай газарай баялигуудай жасые эрхилдэг гүрэнэй комитедтэй хамта хаража үзэһэнэй һүүлээр 17 лицензи үгэхэ гэһэн шиидхэбэри абтаа.

Эдэ документнүүдтэ үндэһэлэн, мүнөө алтанай нөөсэнүүдые малтаха эрхэ. «Искра», «Рассвет», «Витим» болон ТОО «Витимгеопром» гэдэг артельнүүдтэ үгтэбэ. Тиихэ зуураа, «Искрын» мэдэлдэ Преображенкэ, Болотно-Якша гэдэг горхон, Горбыка голой баруун һалаа болохо Берсёй-Широкая, Безносиковскийн, Большой Бойчекан, Илькохта, Безымянка болон Кавыктыкан булагууд, алтанай шорой Ивановска-Денисовскэ ороно. Артель «Рассвет» малталгын хүдэлмэри Степаниха, Покровско, Вспомогательна, Бомбандо гэдэг булагуудай газар дээгүүр ябуулха юм. Харин «Витим» артель Нетелинскэ гэдэг булагай алтанай шорой дээрэ хүдэлхэ ТОО «Витимгеопром» Алакер голой баруун һалаа болохо Ивановска гэдэг алтанай шорой эдлэхэ юм.

Новопавловскын кварцын һудалай нөөсэ малтаха эрхын лицензи ТОО «Байкалнедркомдо» үгтэхэ болоо. Ахын аймагай «Пионерскэ» гэдэг алтанай нөөсэ инвестициин, шэнжэлэлгын, мэдээсэлэй улаасхоорондын — «ИИИ» гэдэг нэгэдэлэй мэдэлдэ үгтэхэ. Гурбан «И» гээшэ Россиин болон баруун гүрэнүүдэй эмхинүүдэй, фирмэнүүдэй хоорондо нягта холбоо барисаа баелүүлхэ уялгатай акционернэ бүлгэм юм.

Тэрэнэй эмхидхэн байгуулагшадынь «Росалмаззолото», «Росвнешторг» гэдэг бүхэроссии гадаадын худалдаа наймаанай нэгэдэл, «Цветметторг» концерн, Россиин Федерациин гүрэнэй дэргэдэхи Россин хүтэлбэрилхы академи. Гэрэлзэгээ болон Италиин фирмэнүүд тоологдоно. Аймагайнхаа инвестициин холбоотон «Улаасхоорондын нэгэдэлэй» мүнгэн һанга эрьесэ Буряад Республикада бии болгогдоһон «Баатар» гэжэ Зүүн Сибириие экономическа талаар хүгжөөхэ «Улаасхоорондын корпорацин» гэдэг акционернэ нэгэдэлэй түһаар баелүүлэгдэхэ юм.

Эдэ хэмжээнүүдые баелүүлһэнэй ашаар манай республикын бюджет эли бодо дээшэлхэ эргэтэй. Тус хэрэгтэ Буряадай банкнууд схэ үүргэ дүүргэхэ байна.

С. СЕЛИВРА,
Буряад Республикын Верховно Советэй хэблэлэй түбые хүтэлбэрилэгшэ.

Ажалша хүнэй аша туһада

МИИН АБАҺАНАА ХЭРЭГЛЭХЭНЬ БЭРХЭ

Гүрэн түрымнай эрхэтэй бүхэндэ 10 мянган түхэриг сэнтэй ваучер бусаалтагүйгөөр эдэ үдэрнүүдтэ тараагдажа байна. Ваучераа зүбөөр хэрэглэгты, худалдахаяа бү яаргты, ваучер хэрэглэхэ элдэб арга бии, сэнгынь саашадаа нэмэжэшье болохо гэхэ мэтын зүбшоол заабаринууд радио, телевиденсэр соносхогдожол, газетэ, журналнуудта толилогдожол байдаг. Тэзд бодото дээрээ олон хүнүүд эдэ заабаринуудые огто тооногүй, ваучер хэрэглэхэ аргаяа хүнгэхэнөөр шиидхэхые оролдоно. Жэшээлхэдэ, Улаан-Удэ хотын Революциин талмай дээрэ оршодог эхэнэриүүдэй эд бараанай магазинай дэргэдэ «Ваучер худалдан абанабди» гэһэн саарһан хабтаһахануудые гартаа баринхай, хүзүүндээ үлгэнхэй хүбүүд үдэр бүри зогсодог. Тэдэнэй зариманинь гараараа дүүрэн мүнгэ гү, али ваучернуудые һайрхаһан мэтэ баринхай, ерэһэн, ошоһонине гэтэн хаража байха юм. Хүнүүд тэдэнэртэ дүтэлөөд, хэдыгээр худалдан абанабта гэжэ асуугаад, зариманинь худалдаадшье ошожо байдаг. Ваучер худалдан абажа байһан, мүн худалдажа байһан хүнүүдтэй хөөрэлдэхэ зорилготойгоор Революциин талмай сэрэбэб.

Эндэ хүн зон олон, элдэб эсын хубсаһа хунарһаа эхилээд, мылэ, тамхи, зуруулшье худалдаһан хүнүүд бии. Тиихэдэ юумэ абаха, абахашьегүй һаа, түрисэлдэһэн хүнүүдэй дундуур ябажа ябаһаар, ваучернуудые худалдан абажа байһан хубүүдые обёорбоб.

Тэдэнэртэ дүтэлжэ:

— Хэды сэнтэйгээр ваучернуудые худалдан абанабта, һүүлдэнь хайшан гэжэ хэрэглэхэ һанаатайбта?—гэжэ асуухадамни:

— Та корреспондент гүт даа?—гэзд, нэгэниинь танижархиба.—Би эндэ 3 мянган түхэригөөр ваучернуудые худалдан абажа байнаб. Ямар мүнгөөр абанабта гэзд асуухал байхат. Би урид хүдэлжэ байһанаа, ээлжээтэ амаралтада гарахан мүнгөөрөө ваучернуудые худалдан абаха гэжэ шиидээб. Би нүхэд хубүүдээрээ эдэ чегүүдээ Эрхүү ошожо худалданабди, тэндэ нэгэ ваучерай сэн 8 мянган түхэриггэ хүрэнхэй. Нигэжэ Эрхүү Улаан-Удэ хоерой хоорондо ябахадаа нэгэшье гарзатанагүйбди, ажалда дахяад орохоёо һананагүйб, —гэжэ тэрэ хүбүүн хэлээ һэн.

Уданшьегүй тэрээндэ дүшэ гаран, наһатай нэгэ эрэ хүн дүтэлжэ:

— Гурба хахад мянгааршье һаань абыш даа,— гэзд гуйна.

Хубүүн түхэригшье үлүү болгохоор бэшэ байгаа һэн.

— Та юундэ ваучераа худалдаха гэжэ бодообта? — гэзд асуубаб.

— Ехэл хэрэг гараа, юумэ абаха гэхэдэ, 4 мянгаад түхэриг дуталдана,—гэжэ тэрэ хүн хариусаа һэн.

Үнишье болонгүй нэгэ хүгшэнэй:

— Хубаа, хэды түхэриг эринэш?—гэжэ асуухадань:

— Гурба, — гэзд хубүүн эридээр хариусаха юм.

— Эрьюу тархи, гурбан түхэригөөр шамда хэн энэ саарһа худалдаха юм?—гэзд, номнол уншахаяа хугшэнэй нюдэсэ үзүүрлэжэ байтарнь:

— Юун гурбан түхэриг байха юм, 3 мянга юм бэд даа,—гэжэ ойлгуулхадань, хугшөөдэй һалганаһан гараараа сүүмхэ соohоо чегэз гаргаад, хубүүндэ һарбаиба. 3 мянган түхэригөө хэды дахин тооложо, үбэртэлһэнэйнь һүүлдэ хугшэнөө: «Чегэз юундэ худалдаабта?» гэжэ асуубаб.

— Юу хэхэ юмбиб? Хугшэрһэн минии энэ чегые юумэн болгохоёо ябахамнишье хүшэр. Һарымни эдихэ хоолдо хүрөө һаа, болоо юм бэд даа, — гэзд хугшэн урдаа оруулхаар бэшэ байгаа һэн.

Нэгэ залуу басаган дүтэлжэ, хубүүнһээ сэн мэдээд, саашалха гэжэ ябатарнь:

— Юундэ ваучераа худалданагүйбши?—гэбэб.

— Сэнгынь үшөө бага дээшэлэг лэ даа. Сэнгынь ургажал байха гэлсэнэ ха юм. Би ямар нэгэ инвестиционно жасын гү, фирмэ, предприяти, банк, биржэ мэтын акци абахаяа һананагүйб. Юуб гэхэдэ, тэдэнэртэ этигэнэгүйб,—тэдэнэр минии чек абаад, өөһэдтөө олзо оруулаад, талын хүнинь һүүлдэ танихаяа болёод байна бэд даа,—гэзд яаралтайгаар ябашоо һэн.

Эндэ тамхи худалдажа абажа байһан нэгэ эрэ хүнһөө:

— Та ваучераа хайшан гэжэ хэрэглэхэ гэжэ байнабта?—гэзд асуубаб.

— Би өөрынгөө заводой, ЛВРЗ-гэй акци абанаб. Өөһэдынгөө хүдэлмэришэдтэ хүнгэлэлтэтэйгөөр үгэхэ. Би эндэ 20-ёод жэл соо хүдэлжэ байһан хадаа, түрэл заводойнгоо ерэдүйдэ чегээшье һаа зорюулха болоноб, —гэжэ тэрэ эридээр хариусаа һэн.

Энэ үедэ минии хажууда байһан нэгэ залуу эхэнэр:

— Чегээр юу хэхэ юм, би мүнөөшье болотор ошожо абаагүйб, урид согсологдоһон список соо өөрынгөө нэрэ обогые шалгаашьегүй һэм,— гэхэдэнь, суг ябаһан нүгөөдэ эхэнэрынь:

— Юугээ хэлэнэ гээшэбши? Ваучерай сэн зарим тээ, 200—240 мянганда хүрэнэ гэжэ дууладаггүй юм гүш? Гүрэнэй миинтэ шамда үлдэтэ саарһа үгэжэ байхада, арсажа байхаш, баян лэ гүш даа,—гэзд тэрэнээ шоглоод абаха юм.

— Теэд та өөрөө даха гэжэ байнабта?—гэжэ асуухадамни:

— Бидэ түрэл урагууд, аха дүүнэр сугларааб, чегүүдээрээ Байгал гү, али Котокель шадар һайн газар абаха хүсэлтэйбди. Теэд тэрэмнай хэр бүтэхэ юм, хүнние зоброн тулаангүйгөөр юумэ үгэдэггүй байна ха юм. Ядаа һаа, хото соогоо ямар нэгэ магазин, кафе шэнги юумэ үмсэлхэдэ болохо. Мүнөө ямар юумэнэй үмсэлэгдэхээсээ байһан тухай бидэ юушье мэдэнэгүйбди. Хэниинь, хаагуураа, юугээ үмсэлдэг юм, хуул шоусаар аашалалдана бэшэ гү?—гэзд тэрэ эхэнэр шэг шарайгаа хубилган, анигүй болошоо һэн.

Хэдэн хүнүүд хубүүнһээ хэдыгээр чек худалдажа абанаш гэжэ ёһын тэдыдэ һураад үнгэржэл байха юм. Удабашьегүй нэгэ һогтуу хүн дүтэлжэ:

— Архяарнь намда үгэ, гурба мянганда бэшэ, хоёр мянгандань архи абаад үгэ, —гэнэ.

Хубүүн тэрэниие дуулаашагүй болоод байхэ юм. Үгэдөө оруулжа ядахадаа, тэрэ бэшэ тээгүүр ваучер худалдажа абахаяа зогсоһон хүнүүдтэ ошожо, өөрынхиеэл шалика байгаа һэн.

Эндэ хэдыхэн сагай туршада байжа, хэдэн хүнүүдээр хөөрэлдөөд байхадаа, манай эндэхи засаг түрымнай түлөөлэгшэд хүн зондоо ваучераа хайшан гэжэ хэрэглэхыень ойлгуулаагүй байна гэһэн тобшолол хээ һэм. Юуб тэхэдэ, мүнөө гүрэнэй, муниципальна ямар предприятинууд үмсэлэгдэхээсээ байнаб, ямар фирмэ, биржэ, банк гэхэ мэтэнүүд хэды сэнтэй акци худалданаб, 1 ваучераараа хэды шэнээн газар, хэзээ, хаана худалдажа абаха аргатайбиб гэхэ мэтэ тодорхой мэдээнүүд хомор. Хүн, жэшээлхэдэ, магазин үмсэлхэ гээ һаа, урид хэды шэнээн сэнгынь ваучераар, мүнгөөр түлэхэб, мүнгэгүй һаа, хаанаһаа, яажа урьһаламжа абахаб гэхэ мэтые огто мэдэнэгүй ха юм. Тиимэһээ зарим хүнүүд миинтээр гартаа орохон ваучераа баһал миинтээр шахуу өөрөө саашань түлхеэд, һанаа амар һуухаяа харанал хаш гэжэ ойлгохоор байгаа һэн.

Т. ЦЫДЫПОВА.

АЖАЛГҮЙШҮҮЛ ОЛОШОРОО

Гүрэн түрымнай экономикын дэлгүүрэй харилсаанай гуримда орожо байһан үе сагта Бэшүүрэй аймагай предприятинуудта, эмхи зургаануудта, ажахынуудта хүдэлдэг хүнүүдэй тоо хороодохо баатай болоно. Хүн зониие ажалаар хангалгын эндэхи түб ажалгүй үлэһэн хүнүүдтэ али болохо түһаламжа үзүүлхые оролдоно. Энэ түб үнгэрһэн жолэй август һара соо эмхидхэгдэһэн юм. Тэрэ сагһаа хойшо ажалгүйдэһэн 205 хүн энэ албанда бэшэгдэһэн байна. Үилэдбэриин хэмжээнэй доошолхоёо, эдэнэй 70 процентинь ажалһаа хороогдожо гаргагдаа. Байгша ондо илангаяа олон хүн энэ ушараар ажалгүй үлэһэн байна. Мүнөө аймагай ажахынууд, предприяти болон эмхи зургаануд шэнээр эмхидхэгдэнэ, зарим ушарта һалан һандарна.

Жэшээлэн хэлэхэдэ, аймагай хэлхсэ холбооной, худалдаа наймаанай (имагтал Бэшүүрэй сельпогой), нинтын эдеэ хоолой, Охин-Булагай совхозрабкропой ажалша коллективуудтэ хүнүүдэй тоо хороогдоо. Тиихэдэ Бэшүүрэй оёдолой фабрикын Потанино, Хонхоло һууринуудта оршодог филиалнууд хаагдаһан байна. Харлан һууринай нефтебазын, хилээмэ тушаажа абадаг пунктын хаагдахада олон хүнүүд ажалгүй үлэшоо. Нимэ гасаланда дайрагдаһан зоной 81 процентинь эхэнэрнүүд болоно. Нэгэ жэлэй хугасаа соо түбтэ хандаһан 111 хүндэ ажал олгогдоһон, 16 хүн сагһаа урид наһанайнгаа амаралтада гаргагдаһан байна.

Хүн зониие ажалаар хангалгын түбэй алба хаагшад ажалгүй үлэһэн хүн бүхэниие хараадаа абажа, ажал оложо үгэхые яһала оролдоно. Гэбэшье ажал хүндэ оложо үгэхэ гээшэ үдэрһөө үдэртэ хүшэр болоно.

В. БОРИСОВ.

Гадна үйлэдбэриин бүхы үлэгдэлнүүд, жэжэ бодосынь шэлэй промышленностьда шухаг хэрэгтэй гэнэ. Бүхы түхэлэн шэл (тэрэ тоодо оптическа) үйлдбэрилхэдэ, шухала арга нүхэсэл болохо.

Барилгын мүнөөнэй байдал

УУРХАЙ УДАНГУЙ АШАГЛАГДАХАНЬ

Черемшанска уурхайда жэлэй һүүл багаар 20.000 тонно сахюур малтажа аһалхаар хараалагдана. Уурхайда мүнөө ямар хүдэлмэриин ябуулагдажа байһан тухай манай штатнэбэшэ корреспондент Тамара НАГАЕВА Эрхүүгэй алюминиин заводой директорэй орлогшо, Черемшанска өөхэн шулуута (изарцидан) уурхайн начальник А. П. БОРИСОВТА хандаба.

АСУУДАЛ: Анатолий Павлович. Черемшанска уурхайе хэн, хэзээ иэһэн бэ гэжэ эхилдэнь хоорэжэ үгыт?

ХАРЮУ: Эли-хэлэшэ 1974 ондо иэагдэһэн юм. Буряадай геологическа управленитэй сэбэй ёһоор геологическа буулгабари хэжэ байгаа. Өөхэн шулуутай элһэнэй газар дээрэ эли обёорогдоһонинь угаа һайн гээшэ. Олдохотойнь сасуу саг дары буулгабари, удаань бэдэрэлгэ хэгдээ.

Тон нарилаар бэдэрэлгэшэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулһанай ашаар тус хэбтэшэ Нөөсэнүүдэй талаар гүрэнэй комитедтэ хамгаалагдаһан, хоморой шухаг гэжэ мэдэрэгдэһэн байна.

АСУУДАЛ: СССР-эй Металлургиин министерство аяар 1986 ондо хэбтэшын зарим хубиие ашаглахын тула мэдүүлгэ үгэһэн гэжэ би дуулаа һэм. Имагтал зүбшөөлэй абтаһанай удаа уурхайе барижа эхилээ. Уурхайе бариха тухай асуудал яахадаа нимэ удаан ушжагайруулагдаа гээшэб?

ХАРЮУ: Эндэһээ абтаха бодос — кристаллай түхэлтэй сахюур олон ондоо малбарида хэрэглэгдэдэг гээшэ. Онсолбол, полупроводниково, шэлэй, автомобильна, самолет барилгын гэхэ мэтэ. Ушар нимэһээ эдэ бүгэдэ эмхинүүдтэ хэр зэргэ хэрэгтэйб гэжэ элирүүлгэдэ нилээн ехэ саг ошоо ха юм.

АСУУДАЛ: Эрхүүгэй алюминиин завод юундэ гол захилша болоо гээшэб?

ХАРЮУ: Өөхэн шулуутай элһэнһээ сахюур буйлуулан абтана гээшэ. Хүсэ ехэтэй руда хайлуулдаг электрическэ пеэшэнүүдтэ сахюурай зүйл бии болгогдодог гээшэ.

Эрхүүгэй ба Братскын ГЭСүүдэй бааза дээрэ алюминиин томо заводууд байгуулагдаһан гээшэ. Ёһотой, һайн шапартан алюминий абахын тула сахюур (уламжалан өөхэн шулуутай элһэн) заатагүй хэрэгтэй бшуу. Ушар нимэһээ Эрхүүгэй алюминиин завод, мүн Братскын алюминиин завод мүнөөдэр гол захилшаднай болоихой. Гэхэ зуура, Россин бухы хэрэглэгшэдтэ эдэл предприятинуудная кристаллическа сахюур эльгээнэ бшуу.

Энээнэй урда Украинын Глуховска карьер нимэ уялга дүүргэдэг байгаа. Теэд мүнөө Украина гээшэмнай ондоо гүрэн болонхой. Тиимэһээл дурсагдаша хоёр заводой үүрэг сэгшэшэгүй схэ болоно.

АСУУДАЛ: Энэ хэбтэшын түүхэй эд хаана үшоо хэрэглэгдэхэ гээшэб?

ХАРЮУ: Металлургиин һалбарида эгээл шухаг ааб даа. Алюминий гээшэмнай сахюуртай холилдоходоо, силумин гэһэн сэнтэй зүйл бии болодог гээшэ. Энэмнай металлургиин һалбарида ёһотой үндэһэ һуури болоно.

Һаяын ерэдүйдэ сохиходо эбдэрхэгүй бүхэ, автомобильнуудта, инкассатерай машинануудта, тепловозуудта, электровозуудта тодохо шэл буйлуулха технологи зохёохо зорилготойбди. Гэхэһээ гадна манай түүхэй эд хэрэглэжэ, сэбэр сахюур абажа боломоор. Радиотехническэ, полупроводниково промышленностьда хэрэглэмээр.

АСУУДАЛ: Анатолий Павлович, Черемшанска хэбтэшын иэагдэһээр аяар 22 жэл үнгэрбэ. Үни хада уурхай баригдаад, кварцит абтаха ёһотой аад, хоншолуулагдажал байгаа. Юундэ?

ХАРЮУ: Асуудал зүбөөр табинат. Түүхэй эд абахын тула Турунтаеваһаа хэбтэшэ тээшэ 29 модоной зайда харгы гаргаха, зайн галай утаһа татаха хэрэгтэй. Малтан абалгада, барилгада, хамһабарини хүдэлмэринүүдтэ хабаадуулагдаһан зонойнгоо байра байдал түбхинүүлхэ шухала.

Ушар нимэһээ 1984 ондо хэбтэшэ ашаглахаар проектно-сметнэ документаци зохёогдон табигдаа һэн. Уурхайе ашаглалгада мүнгэ һомолхо асуудал удаанаар шиидхэгдээ. Түрүүшын комплекс ашаглалгада оруулхада (1984 оной сэнгээр), аяар 41 миллион түхэриг...лоо. Металлургическо мунгэ һом... Теэд тэрэнь м... лаглаа.

АСУУДАЛ: ... муугаар хүдэл...

ХАРЮУ: ... Жэл бүри түсэ... гүй. Һомологее... дадаггүй байгаа... ние һаа, бари...

АСУУДАЛ: ... жэлэй турша... Мостовая стан... томобильна ... түмэр замай ... уурхайн барид... байгаа. Турунт... шлакоблочно ... даа, нэгэ ... бэшэ гү?

ХАРЮУ: Э... багаар түрүүш... кварцит малта... эли. 1993 онд... но түүхэй ... гэһэн найдал ...

Гэхэлээ гадн... бидэнэр котельн... нэй, уна сэбэр... гэшүүдые, бай... ашаглалгада ...

АСУУДАЛ: ... шатай ябаха г... хадатиэй бай...

ХАРЮУ: ... талгана эхилэ... һаад, түбэр бе... Үнгэрһөн авгу... багаар Мост... аадар ороод, ... һалаас нурааг... түхэригэй гарг... Энээнние нэль... гада мүнгэн ... гэжэ хүтэ... хандаһамнай, ...

АСУУДАЛ: ... нэгэ нимэ асу... уурхайе ...нэ гүт?

ХАРЮУ: Н... һууринда ... Агы

Эрдэм hуралсалай шэнэ шатада

Н ЭЛДИН ДАЙДАДА

багша бүхэ-
лектинүүдэй
зорилго, хэ-
олон. Ма-
эрдэм hу-
яhала hо-
шухалашье
байдаг.
тон үсөөн
оор тоолохо
байна. Агы-
hургуули
ундуев Цы-
ерэдүй саг-
эн болохоёо
ныгээ ни-
алхамуудые
ымнай 3-да-
ли (директо-
жиев Ёндон
олитехническэ
худэлhөөр,
гүүдые туй-
hургуулийн
ин Сергей
Аюшович схэ эдэбхи үүсхэл гаргажа, hонин ажал эрхилнэ: эндэмнай Томскын хүтэлбэрилгын ба радиоэлектроникын оньhожоруулагдамал системын институтудтай хэлсээн баталагдажа, энэ hургуулийн хэдэн багшанар 10—11-дэхи классай hурагшадые гансал энэ институдай бэшэ, мүн баhа Россин техническэ бусад дээдэ hургуулийн оюутан болохыень бэлдэнэ.

Дулдаргын аймагай захиргаан тусхай тогтоол абажа, 4 hургуулийн — Зүдхэлийн (директорынь Халтанова Дарима Базаровна), Дулдаргын (директорынь Мункуев Арсалан Батожанович), Элэгэй (директорынь Цыбенов Батор Абрамович), Үзөөнэй (директорынь Моритуев Баяр Тудупович) шэнэ байдалай шэглэлдэ орохоёо түхэсэрнэ. Эндэ Ушарбайн дунда hургуули тоололсоходо болоно (директорынь Мункожаргалов Дамдиндоржи Тудупович).

Зарим hургуулинүүдтамнай олон шэнэ зүйлнүүдые, факультативые заана. Жэшээнь, хуушан монгол бэшэг, хитад хэлэн, түбэд хэлэн, «ёhо заншал», «Буддын философийн түүхэ» гэхэ мэтэ. Яза бүрийн hонин кружогуудта манай үхибүүд ноohо hээрэхэhээ эхилээд, буряад дэгэл оёжо hураха аргатай. Мүн баhа хэшээлнүүдые үнэргэхэдөө, багшанарнай алдэб шэнэ, түрүү зэргын онсо онол аргануудые хэрэглэнэ.

Үнгэрэгшэ зун Россимнай Федерацийн Верховно Совет «Эрдэм hуралсал тухай Хуули» баталба. Эндэ олон хубилалтануд хараалагдана. Гансал hургуулида хабаатай хүнүүд энээнние мэдэхэ бэшэ, харин урагшаа hанаатай хүн бүхэн мэдэжэ, ойлгожо ябаа hаань, энэ Хуули сахиха, дүүргэхэ таладамнай ехэл туhа болохо байгаа.

Мүнөө жэл округ доторнаи районно ба округой эрдэм hуралсалай гурбан таhаг, 48 hургуули, 31 интернат hургуулийн хэшээлнүүдhээ гадуур, үхибүүдэй ябадаг хэдэн станциинүүд ба гэрнүүд, спортын, зурагай, хүгжэмэй hургуулинүүд, хүүгэдэй 59 ясли-сад бии. Эндэ хүдэлдэг бүхы ажалшадта округой эрдэм hуралсалай таhагай зүгhөө зол жаргал хүсоод, нигэжэ үреэхэ байнаб:

Багшын нэрэ эдлэхэ
Бэлэн бэшэ, мэдээжэ.
Нэгэн энэ уялгаа
Нягта hайнаар дүүргэжэ,
Үндэр энэ нэрэеэ
Үшөө дээшэнь үргэжэ,
Омог дорюун ябагты,
Алтан жаргал эдлэгты.

Ц-Х. ЖАПОВА,
Агын округой эрдэм р лсалай таhагай харюусалгата мэргэжэлтэ.

Нүхэр тухай үгэ

Н СЭДЬХЭЛТЭЙ, АТА ҮГЭТЭЙ

Ленинградай
ьна институ-
олой студи
бэшэхэ hа-
анби. Ушар
театральна
атрай түүү-
адна, Буряа-
hургуули-
элтэд ерэжэ
Бултадаа 20
Россин Фе-
артист Сод-
бэлиг та-
мэдээжэ Да-
раев, Раб-
ев, Влади-
Намсалма
ентина Ам-
ад нүхэдые
тухан бэшэ-
ахон хэрэг
р, аяар гу-
үнгэршэбэ
хорёод хү-
ондо ондоо
үхэнэй ажа-
урда боло-
эдэлнүүдшье
болоно...
оёг хүн ту-
нүхэр тухай-
жаран жэ-
улан, нэгэ
hанаатайб:
Федера-
артист, Бу-
Гүрэнэй
мүнөө Бу-
академическэ
болоод бай-
Пурбуевич
тушаал эзэ-
рөhөэнь бэ-
дурдагда-
худэл-
бэшэ сэг-
хэдыш
нүхэрөө
таhаань
ондоо бодол-
Э. «Бүхэ-
ааж hа-
бүхы hайн,
мэзэхэн ой
ад, зоной
ажа, өө-
образуудые
hонин уд-
оролдодог
зүжэгшэ-ар-
заяан най-
hаа дулды-
галhээ, тэ-
богонёор
hанаанhаа...
Пурбуеви-
да хабаа-
эгшэн эгээл
табсан гара-
тараа өөрынгөө бэе дээрэ үзэhэн, туршаhан байха.

Харюусалга схэтэй ро-
нуудые абаха тумаа (гансаш найрчулагшын урма хухалхагүй гэhэн бэшэ) hонин, зондо хэрэгтэй, аша нүлөөтэй зүжэг болгохоёо тэрэ оролдодог hэн. Минин hанахада, Максим Дракинай (Л. Леоновой «Лёнушка»), Байтемирэй (Ч. Айтматовай «Улаахан нулаадтай уляангир») Иван Коломийцевай (М. Горькийн «Һүүлшынхид»), «Удамаршын (В. Вишневскын «Оптимистическэ трагеди» (гансаш эдээгээр дүүрэнэ бэшэ) рольнуud мартагдашагүй образуудые шадамар бэрхээр Цыдендамба Пурбуевич харуулhан дээрэhээ үндэр нэрэ эзэргэдэ, шан, шагналда хүртэhэн байха. Байтемирэй ролние удха түгэлдэрөөр, харагшадай гүн сэдьхэлэй хубшэргэйе данран, габьята артист наадажа, Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреадай нэрэ эзэргэдэ хүртөө hэн.

Эгээл түлэг hаhандаа, хэды үшөө томо-томо рольнуудые наадажа байха Дамба Пурбуевич театрай даргын туушаал эзэлхэ зүбшөөлөө үгэhэн байна. Өндоо тээнээ хүн ерэжэ. театрай заншал ондоо, муу болгоходоо болохо гэhэн hанамжануud коллективэй дунда түрөө hааб даа. Зүгөөр өөрын зүжэгшэнэй, манай театрай ажал hайн мэдэхэ болоhон, бата үгэтэй хүнэй энэ туушаал эзэлхэсэ зүбшөөхэдэнь, схэ шуураан, сүрилдөөн болоогүй hэн.

Зондоо хүндэтэй болоhон, партийна эхин эмхийн секретарь олон жилдэ ябаhан, профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ болоhон, гүрэнэй элдэб шагналда хүртэhэн, абари заншараа hайн, олон үгэгүй энэ нүхэрнай мүнөө сагта тон харюусалгатай туушаал өөр дээрээ даажа, урагшаа зүдхэжэ ябана.

Үнгэрэгшэ сезондо манай театрай бүлэг зүжэгшэдэй өөрын театр эмхидхэхэ хүсэлтэйгөөр гаража ошоо щонь, театрые хүшэр байдалда оруулбашье, hандарган унагаагаагүй, улад зомнай театр тухайгаа хөөрэлдэдэг, анхаралаа хандуулдаг, бодолнуудаа андалдадаг болонхой... Бүхы шалтагаанууд туушаань мүнөө бэшэhэнэй хэрэггүй. Ушар юун бэ гэхэдэ, hөөргөө ерэхэ гэhэн асуудал hайн тээшээ шиидэгдажэ байна.

— Гушан табан сезон хүдэлжэ ябахадаа, үнгэрhэн жэлнүүд тухайгаа юун гэхэ байнаш?—гэжэ асуухадамни, Дамба Пурбуевич нигэжэ харюусаа hэн:

— Нэгэ үгөөр энээн тухай хэлэхын аргагүй... Зүжэгшын, артистын мэргэжэл олоно ерэhэн манай үеын олон нүхэдэймнай театрhаа гаража ошоhонинь, hаhантала хахасаhаниинь халагламаар. Үндэр нэрэ зэргэтэйшье, мүнөөнэй залуушуулда ажалаараа жэшээ, hургаал үгэжэ ябаха зон олон hэн. Бидэ хоёр аха заха боложо үлэхэ хуби заятай байба гээшэ хабди. Тиигэбэшье шадаха, мэдэхэ юумэеэ залуушуулдаа дамжуулжа байhандаа баяртайбди.

Наhанайгаа нүхэр Агния Богдановнатай хамта Баяр Люда хоёроо хүл дээрэнь Цыдендамба Пурбуевич гаргажа, дээдэ hургуули дүүргүүлээд, хурим наадыень үнгэрөөд, мүнөө аша, зээнэрээ харалсажа, гарынь гансагада, хулыгь дүреодэ хүргэхэеэ, мүн ударидажа ябаhан театрhаа дан холо үлөөгүй байhан жаран наhан тээшээ жүдхэжэ ябаhан нүхэрни—үшөө олон жилдэ аша үринэрөө, анда нүхэдөө баясуулжа ябыш даа!

Г. БУТУХАНОВ,
Россин Федерацийн габьята артист.

Эртэ урда сагhаа хойшо эхэнэр хүн балшар бага наhанhаа эхэ, эгэшэнэрээ hажаажа, юумэ оёжо hурадаг байгаа ха юм даа. Hайн hайхан ёhо заншалаа үргэлжэлүүлдэг буряад зоной дундаhаа уран гоёор эсхэжэ, оёжо шадаха басагад олдоод лэ байха. Эгээл нимэ басагад Бүгэдэ буряадуудай үндэhэн соёлой эблэлэй Ивалгын 38-дахи СПТУ-да эмхидхэн нээhэн ар дай уран гарталай hургуулида hурадаг болоhоон. Бүря д арадай национальна хубсаhа, гутал, малгай гэхэ мэтые урданай-хидал гоёолтонуудтайгаар оёжэ шадаха мэргэжэлтэй болохэ хүсэлтэй Сэсэлма Цыдендржиева (Агаhаа, зүүн гарhаа) Бэлигма Чимитцыренова (Хэжэнгэhээ) хоёр оёдолой мастер М. М. Буданимаевагай хүтэлбэри доро оролдосотой бэрхээр hурадаг.

Б. ГАДЬЯНОВАП фото.

ВЕТЕРАНУУДАЙ БАЙШАН

Аймагай дайнай болон ажалай ветерануудай байшан Бэшүүр тосхондо нээгдэбэ. Урдандаа эндэ эхин hургуули байhан юм. Байшан соо гушаад хүниие байлгаха, эмшэлхэ арга бии. Саашадаа бүри олон наhажаал зониие байлгаха зорилготойгоор байшанган таhаланууд түхсэрэгдэхэ юм.

Түс байшангые болбосон үндэр-гэл болгожо, үндэр наhатайшуулай ажаhуухаар таaралдуулан бэлдахэ хэрэгтэ аймагай захиргаанай шиидхэбэрсэр 53 мянган түхэриг нэмээгдэжэ үгтэhэн байна. Харин бүхыдөө энэ үйлэ хэрэг бэелүүлгэдэ мүнгэн гол түлэб гүрэнэй бюджедhээ hомологдоо.

В. БОРИСОВ.

АШАТАЙ АРСАЛДААНhАА ҮНЭН ТОДОРХО

ХҮНДЭТЭ РЕДАКТОР!

17-дохи зуун жэлэй үеhөө эхилжэ, манай Буряад Монгол ороондо Буддын шажан хаа-хаанагүй дэлгэрhэн байна. Тэрээнтэй хамта монгол бэшэг, Түб Азийн арадуудай удха зохёол, эрдэм ухаан, урлаг (искусство) мэндэ тараа. 1931 он болотор хуушан монгол (уйгуржан) өөнэг буряадуудай бэшэгэй хэлэн байгаа. Энэ хэлэн дээрэ ямаршье hаадгүй хэрэгээ бүтээдэг байгаабди. Бэшэгэй хэлые гүйсэд шудалhан зол нилээд олон бэлэй. Хуушан монгол хэлэн хадаа бүхы монгол үгсаатанай бэшэгэй хэлэн байгаа, тэдэнние дүтэлүүлжэ, нилүүлжэ байhан хэлэн байhан юм.

Харин совет засагай үедэ хуушан монгол хэлэн хоригдоhон, хархис **панмонголизмын** хэлэн гээшэ гэгдээ болэй. Лата үзэгөөр бэшэдэг болоод байгаабди. Удангүй ород (кириллица) үзэгтэ оробобди. Сонгоол маягаар бэшэжэ байтараа, «h» үзэгтэй хори аялгада оробобди. Эдэ олон хубилалтануud манай бэшэгэй хэлые муудхаа. Энэ хэлэн сэхэхэн хохидолдо ороо.

Хэдэн зуун жэлнүүдтэ манай арадай бэшэгэй хэлэн байhан хуушан монгол хэлэн болбол сонгоол аялгада тон дүтэ, с үзэг хэрэглэн, жэшээнь, «сүргуули» гээд бэшэдэг, хэлэдэг гээшэ. Тиимэhээ «h» үзэгэй орондо «с» үзэг бэшэгэй хэлэндэ хэрэглэбэл, монгол үгсаата зоной дүтэ болоходо, тон туhатай. Урдань монгол бэшэгтэй монгол үгсаатан нягта холбоо барисаатай байгаа, тэдээндэ бэшэгэй нэгэл хэлэн бии, уран зохёолнуудаараа андалдан, ямаршье hаадгүйгөөр үншадаг байгаа.

Бүгэдэ монгол арад зоя (халха-монголнуud, үбэр-монголнуud, буряад-монголнуud, ойрад-монголнуud) үг гарбалараа, хэлэ бэшэгээрээ, соёл болбосоролоороо, ёhо заншалаараа нэгэ зон хадаа урданайхидаал дүтэлжэ, ойро болохо, аха дүүгэй харилсаа холбоос улам нягтаруулха ёhотой. Энэ зорилго хадаа мүнөө үеын гол зорилго болоно. Дүтэлжэ, бэе бэеэ домжон, саашаа хүгжөөгүй hаа, таhархай, бутархай монгол үгсаата арадуud мухардаха, хэлэ бэшэгээ, ёhо заншалаа улам гээхэ байна.

Мүнөөнэй буряад бэшэгэй хэлэн дутагдалнуудтай гэжэ мэдэнэбди. Энэ хэлые мүлихэ, hайжаруулха гэhэн дурадхалнуud орожол байдаг. Зарим хүнүүд Буряад ороондо хэрэглэгдэдэг нютаг нютагай хэлэнүүдые, нютаган аялгануудые хэрэглэн, бэшэгэй хэлые hайжаруулбал, болохо байгаа гэдэг. Хуушан монгол бэшэгтэ хэрэглэгдэдэг байhан элдэб гоё hайхан үгэнүүдые олоор хэрэглэжэ болохо гэдэг. Энэ мэтын дурадхалнуудые хараадаа абан, буряад бэшэгэй хэлые hайжаруулха шухала гэжэ би тоолоноб.

Нэгэтэ абтаhан хуули тэрэ хэбээрээ ходо байдаггүй. Гушаад оной үймөөтэ үедэ абтаhан хуулинуud мүнөө буруу hуроо. Хэлэнэйнье талаар тэрэ үедэ абтаhан шиидхэбэринүүд, хубилалтануud бултадаа зүб байгаа гэжэ хэлэхэ тон буруу. Тиимэhээ мүнөөнэй бэшэгэй хэлэндэ хубилалта хэгдэхэ ёhотой.

Юундэ «Буряад үнэндэ» «Нютаг нютагай аялгаар» гэhэн гаршаг доро үгүүлэлнүud, тэмдэглэлнүud хэблэгдэнэгүй гэешэб? «h» үзэгэй орондо «с» үзэг хэрэглэhэн үгүүлэл, статьянуудые гү, али баруун буряадуудай аялга хэрэглэн бэшэhэн тэмдэглэлнүудые бага багаханаар тупхаглажа байбал, hонин байгаа. Бэшэгэй хэлэ hайжаруулха хэрэггэ туhатай байна hэн. Үншагшадшье олон болохо.

Үншагшадгүйгөөр уран зохёолоо, соёл болбосоролоо hэргээжэ бирахагүйбди. Буряад ороной нгоо элдэб нютаг нуганууудаар ажаhуудаг буряадуудай дэмжэлгэгүй бэшэгэн хэлэн байха ёhогүй.

Арадайнгаа урдаа харахэ «Буряад үнэн» сонинмай олонхи буряадуудай талаhаа дэмжэгдэнэгүй. Минл 7.500 хэhэг «Буряад үнэн» тараагдана. Энэмнай юу харуулна, юу гэршэлнэ гээшэб? Уран зохёолшодой бүтээлнүud тон багаар таралгдана.

Зонтой ирилдахада, мүнөө үеын зохёолнуудые, буряад зохёолшодой бүтээлнүудые мэдэхэгүй байдаг. Саашаа юун болохо юм? Минин hанахада, бэшэгэймнай хэлэн мухардашоод байна. Хэлэ бэшэг шэнжэлэгшэд, уран зохёол бэшэгшэд, хэблэлдэ хабаатай хүнүүд юундэ үнжагайрна гээшэб, юундэ хубилалта хэхэ гэжэ ороддолго гарганагүй гээшэб? Мүнөөнэйхидоол адлиар бэшэгэй хэлэ хубилгангүй, нютаг нютагай хэлэнүүдэй дэмжэнүүдые хараадаа абангүй байбал, бүри схэ хохидолдо орохобди.

Ш. ЧИМИТДОРЖИЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор.

ХҮНДЭТЭ ЭРДЭМЭЙ ДОКТОР!

Танай бэшэhэн түс үгүүлэл соо зүйтэй юумэнүud олон байна. Онсолходо, халха, хорчин, дүрбэд, ойрад болоод бусад монгол яhатан, буряадуud, хальмагуud бултадаа эртэ урдын нэгэ үндэhэтэй гэжэ буруушаaха, арсаха хүн олдохо аал даа? Үгы. Энэ арсалтагүй. Тиимэhээ энэ талаар «жаданууда хухалhанай» дэмы.

Гадна хуушан монгол (уйгуржан) бэшэгэй бүгэдэ монголон бэшэг байhаниинь баhал арсалтагүй. Тэрэнэй удха шанарай хэды шэнээн схэ байhаниинь багаханшье hэжэг түрүүлнэгүй. Эндэ баhал Танда харшаар дуугарха хүн олдохогүй байха.

Гушаад онуудай үймөөтэ үе сагта национальна асуудалаар гаргагдаhан олон тоото алдуунуud тухай мүнөө бултадаа мэдэнэбди. Тэрэ тоодо манай буряад хэлэнэй үндэhэ hуурине бэдэрхэ талаар схэ ажал ябуулагдаад, алдуунуud гаргагдаа, хүгжэлтэдэнь хохидол ушаруулагдаа.

Хүндэтэ эрдэмэй доктор! Гэхэ зуура Танай hанамжануудай зариманиинь арсалдаатай баймаар. Хараад үзэс. Хуушан монгол бэшэг hэргээхэ асуудал орёо, зүгөөр тэрэниие шиидхэхэ шухала. Энэ талаар манай hонин баhал ажал ябуулдаг.

Теэд энэ бэшэгтээ орохо гэжэ уряа хаяха саг ерэгүй хаш. Бүгэдэ арадай энэ талаар алга маяхам байхадань, тус дутагдал усадхаха гэжэ үдэр үдэрэй үсэд нэтэрүү худэлмэри ябуулаа hаа, дээрэ ха юм. Дэмы шашалдаhанай, бэе бэеэ идхаhан, баалаhанай, сэсэрхэлдэhэнэй, хин hургаал табhанай үлүү. Тус асуудал шиидхэлгын ямар шухала байhаниие бултадаа ойлгонобди. Гансал бодото хэрэг эрхилхэ хэрэгтэй.

Монгол үгсаата арадуудай түүхэ онсо хэлбэритэй байжа, бидэнэр бултадаа турбан түрэн соо ажаhууха баатай болошообди. Тиигэжэ буряад, хальмаг арадуud бүрилдөө, өөрын онсо шухаг соёлтой, бэшэг ташаатай бага сагааршье hаань, болоо.

Эндэ монгол үгсаатан холбоо барисаагаа үргэдхэхэ, бин юумээрээ хубаалдаха ёhотон гээшэ эүб. Зүгөөр ямар нэгэ арадби гэжэ өөрыгөө тоолодог болоhон зониие идхалгын хүсөөр hөөргэнь хэдэн зуун жэлэй саана бусаха гэhэн бодол ханшаа юм даа? «h» үзэг юрэл «с» үзэгөөр hэлгээд, хуушан монгол бэшэг hэргээгээд, нимэ зорилгодоо хүрэхэбди гээд hанабал, горитой алдуу гараха байна.

Табяад жэл соо манай литературна хэлэн арадтаа алба хээ, яда, боли зорилгонуудаа дүүргээ, hали болёоршье hаа, буряадуудые нэгэдүүлгын үүргэ бэелүүлээ. Мүнөө дахинаа hэлгэлтэ хэхэ болоо hаа, хажуу тээшээ хараад хэбтэhэн хэлэсэ бүри hалгаахагүй зон гээшэ гүбди? Энээн тухай хаа-яашье hаань, боложо үзэхоор гэжэ hанахаар агша.

Тэрэл зуура литературна хэлэн дээрэ гарадаг, гүрэн түрын удха шанартай ориганса hонинойнгоо хуудаhануud дээрэ худхаляа гаргажа, элдэб нютагуud хэлэнүud дээрэ бэшэгдэhэн статьянуудые гаргаhанай хэрэг бии гү? Үгы гэжэ hанахаар. Юуб гэхэдэ, эдэ таблад жэлнүud соо өөрын онсо байгуулгатай, дүримтэй, зиндаатай, тусхай тухэлтэй болоhон хэлэсэ дахинаа тэрэ гушаад онуудай хаhада абаашахада, ямар баршагаа бииб?

Харин нарин бодомжотойгоор, болгоомжотойгоор, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй бодото хуули, дүримүүдые хэрэглэжэ, нютагай хэлэнүүдэй абдаhаа литературна хэлэсэ унлалуулха гээшэ айхабтар шухала. Эндэ арсалта байхагүй. Тиигээдшье hүүлшынгээ hэжэг зайсуулхын тулада нигэжэ тэмдэглэмээр: гушаад онуудта шиидхэбэри абаhан хубүүдай тиимэшье уймар, балар, барга зон байгаагүй. Нигэжэ мүнөөл тодоржо байна бэшэ гү?

Хүндэтэ, эрдэмэй доктор! «Буряад үнэн» hониной, буряад хэлэн дээрэ гаргагдаг номуудай юундэ үсөөлэhэн байна. 1990 онодо Зулна штадта 5 эхир үхибүүн түрөөд, гурбаниинь лэ хүн болоо гэнэ.

ОРООhОНОЙ БАЯН УРГАСА СУГЛУУЛНА

Пекин. «Жэньминь жибао» газетэ.

Россиган хилэлдэг, Хитадай зүүн-хойто хубила оршодог Хэйлунцзян провинци мүнөө жэлдэ 21,5—22,5 миллион тонно орооhо суглуулха түсэбтэй. Хитад орон дотороо орооhо эгээл схээр үйлэдбэрилдэг, соягай бобово ургамалнуудые харинн оропуудта худалдаа наймаанда схээр гаргагдаг провинцийн түүхэдэ гурбадахияа орооhоной инмэ схэ ургаса хуряагдана.

Мүнөө жэлдэ эндэ 320 мянган гектар газарай ган гасуурта орооhон, 1340 мянган гектарай үнанай үсрhөө хохидоhон байгаашье hаань, Хэйлунцзян провинцида нигэ схэ ургаса хуряагдана. Нигэжэ хохидоhон зарим районуудта кукурузын ба шэнисын таригдадаг талмайнуud бага болгогдоhон, харин барайгарай болоо сэгэй бобово ургамалнуудые тариха талмайе үргэдхэhэн байгаа. Нёдондо жэлэйхитэй сасуулхада, 1992 ондо провинцида 500 мянган центнерээр схэ орооhон суглуулагдахань гэжэ шэнжэлэгшэд тоолоо.

ХЭФЭЙ. «Синьхуа» агентство.

Түрүүлэгшэ Мао Цзэдунай түрэhөөр 100 жэлдэ зорюулан, Хэфэй хотын часай завод (Аньхой провинци, Хитадай түб хуби) болон Гонконгын компаниинуудай нэгэн карманай часуудые hаянай бүтээжэ эхилэнхэй. Часуудай циферблат дээрэ Маогой портрет зурагданхай, харин ара таладань Пекинэй hүүлэ тэмдэг болохо Тяньаньмыньскэ үүдэн зураатай хоёр таладань хитад ба англи хэлэнүud дээрэ: «Мао Цзэдунай 100 жэл. 1893—1993» гэжэ бэшэгдэнхэй.

УХАНЬ, «Синьхуа агентство.

Хитадай түб хубийн Хубэй провинцийн Ухань хотодо автомобилийн томо дэлгүүр байгуулагданхай юм. hүүлэй 10 hара соо тэндэ 30 мянга шахуу хүнгэн ба ашаанай автомобиль, 2 миллион шахуу запас частьнуud худалдагдаhан байгаа. Табан жэл соо хотодо автомобильнуудые наймаалдаг компаниинуудай тоо 5-hаа 50 гаран хүрэтэр олошороо юм.

Б. СТЕПАНОВ.

ИТАР-ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр

ХУУРМАГ МҮНГЭ ХЭГШЭД БАРИГДАБА

Хельсинки. АФП агентство.

Эндэхи полициинхид дүн хамта 1,4 миллион долларой сэнтэй хуурмаг мүнгэ элирүүлээ hэн. Энэнь хуурмаг мүнгэ хэхэ талаар Финляндийн түүхэдэхи эгээн ехэ хэрэг болоно.

Финляндийн урда хубидахи Хамеэнлинн хотын нэгэ үйлэдэ автомобиль соohоо 63 килограмм шэнүүртэй 20 долларой сэнтэй банкнодуud олдоо ха. Полици хоёр хүниие барижа hуулгаад, бэшэнь бэдэржэ байнхан.

Хельсинкидэ бас бусад городуудта хуурмаг долларнуud эгээл схээр эрьесэдэ оруулагдаа гэжэ полици мэдээсэнэ.

РОССИЙНhАА БАГА

Алжир. АПС агентство.

Улаасхоорондын валютын жасын эгээн hүүлэ толилуулhан мэдээнүудэл ёhоор, 1990 ондо хүгжэжэ байгаа ороныдта мүнгэнэй сэн 105 процент, харин 1991 ондо 40,3 процент хүрэтэр буураhан байна. Энэнь Российнhаа бага юм.

ТАБАН ЭХИРНҮҮД ТҮРЭБЭ

Каракас. ВЕНПРЕС агентство.

Венесуэлэй нинслэл хотын поликлиникэнүүдэй нэгэндэ табан эхир үхибүүн — дүрбэн басаган ба нэгэ хүбүүн түрөө hэн. Белкиз Бермудез эхэнь 27-той, банкын алба хаагша юм. Мигуэль Моралез эсэгэнь 37-той, үмсын нэгэ компанида шанар хинаха талаар албанай начальнигаар худэлдэг юм ха.

Эдэ үхибүүд схэл өөдэгүйнүүд, hуланууд хаш даа. Гэбэшье орооhой эгээл мүнөөнэй медицинскэ эмхи зургаанда дутуу түрэhэн үхибүүдэй байдаг газарта ехэ hайн харуулhан доро байhан дээрэhээ амиды мэндэ үлэхэл аабза гэжэ врачнуud тоолоно.

Эхир үхибүүд 780-hаа 960 грамм хүрэтэр шэгнүүртэй, 33-hаа 37 хүрэтэр сантиметр утатнуud юм ха.

Энээнэй урда тээ Венесуэлдэ 30 жэлэй саада табан эхир үхибүүн түрэhэн аад, бултадаа амиды мэндэ үлэhэн байна. 1990 ондо Зулна штадта 5 эхир үхибүүн түрөөд, гурбаниинь лэ хүн болоо гэнэ.

ОРООhОНОЙ БАЯН УРГАСА СУГЛУУЛНА

Пекин. «Жэньминь жибао» газетэ.

Россиган хилэлдэг, Хитадай зүүн-хойто хубила оршодог Хэйлунцзян провинци мүнөө жэлдэ 21,5—22,5 миллион тонно орооhо суглуулха түсэбтэй. Хитад орон дотороо орооhо эгээл схээр үйлэдбэрилдэг, соягай бобово ургамалнуудые харинн оропуудта худалдаа наймаанда схээр гаргагдаг провинцийн түүхэдэ гурбадахияа орооhоной инмэ схэ ургаса хуряагдана.

Мүнөө жэлдэ эндэ 320 мянган гектар газарай ган гасуурта орооhон, 1340 мянган гектарай үнанай үсрhөө хохидоhон байгаашье hаань, Хэйлунцзян провинцида нигэ схэ ургаса хуряагдана. Нигэжэ хохидоhон зарим районуудта кукурузын ба шэнисын таригдадаг талмайнуud бага болгогдоhон, харин барайгарай болоо сэгэй бобово ургамалнуудые тариха талмайе үргэдхэhэн байгаа. Нёдондо жэлэйхитэй сасуулхада, 1992 ондо провинцида 500 мянган центнерээр схэ орооhон суглуулагдахань гэжэ шэнжэлэгшэд тоолоо.

ХЭФЭЙ. «Синьхуа» агентство.

Түрүүлэгшэ Мао Цзэдунай түрэhөөр 100 жэлдэ зорюулан, Хэфэй хотын часай завод (Аньхой провинци, Хитадай түб хуби) болон Гонконгын компаниинуудай нэгэн карманай часуудые hаянай бүтээжэ эхилэнхэй. Часуудай циферблат дээрэ Маогой портрет зурагданхай, харин ара таладань Пекинэй hүүлэ тэмдэг болохо Тяньаньмыньскэ үүдэн зураатай хоёр таладань хитад ба англи хэлэнүud дээрэ: «Мао Цзэдунай 100 жэл. 1893—1993» гэжэ бэшэгдэнхэй.

УХАНЬ, «Синьхуа агентство.

Хитадай түб хубийн Хубэй провинцийн Ухань хотодо автомобилийн томо дэлгүүр байгуулагданхай юм. hүүлэй 10 hара соо тэндэ 30 мянга шахуу хүнгэн ба ашаанай автомобиль, 2 миллион шахуу запас частьнуud худалдагдаhан байгаа. Табан жэл соо хотодо автомобильнуудые наймаалдаг компаниинуудай тоо 5-hаа 50 гаран хүрэтэр олошороо юм.

Б. СТЕПАНОВ.

ХУРШЭМЭРЭЙ hОНИН

ОРОЙТОЖО ЭХИЛЭЭ

Жэл бүри сентябрийн хуушаар гү, али октябрийн эхээр худоо ажахыда хонин үрэжүүлгын горитойхон ажал ябуулагдадаг. Харин энэ жэл тэрэ ойтоо.

Дулдаргын райондо хамта дээрээ 93 отара хонин үрэжүүлэгдээ. Тэндэнь дүн хамта 56700-гаад эхэ хонин тоолгодоно.

Худоо ажахын үйлэдбэридэ тэй схэ удхатай энэ худэлмэрние энэ жэлдэ зорюута хойшолуулжа, түл абалгые, хожомынь хурьгадые эхэhээнь таhалалгые ерэхэ жэлэй ногооной гараса тээшэ дүтэлүүлхэ зорилго табигдаhан байна.

С. ДОРЖИЕВ.

ҮМСЭЛЭЛГЭ ХЭР БАРИИШАТАЙ ГҮ?

Үмсэлэлгэдэ оролон предприятинуud Агын округто той үсөөн. Дулдарга hууришай буудал гэр, ойлгосотойгоор хэлэбэл, гостиница, үмсэлэлгэдэ орооhон эмхинүүдэй нэгэн болоно. Тэрэниие Шандали нютагай Баяр Дамбаев гэжэ залуу хүн худалдажа абаhан байна. Тиин сентябрийн нэгэнhээ эхилжэ, тус гостиница тусгаар өөрын эзэтэй болобо. Гостиницын дотороой нэгэ таhалга соо Баяр Дамбаев нүхэртээ хамта худалдаа наймаа эмхидхэнхэй.

Бидэ Дулдаргаар hаяхан ябахадаа, энэ гостиницада орожо хоноходоо, хүн бүхэнэй 184 түхэриг мүнгэ түлөө бэлэйбди. Зарим зон энэ сэнгыень үнэтэйдэ тоолоно.

Гостиницын эзэд сентябрийн нэгэнhээ эхилжэ хүдэлөөд, 16 мянган түхэриг олоhон байна. Зүгөөр энэ мэдэгэн булта эзэдэй хармаанда ороно бэшэ гэжэ ойлгоё, 6 мянган түхэригынь салин болгожо үгтөө. Үлэhэн 10 мянган түхэриниөө зайн галай түлөө 2 мянгые, телефон болон радиогой түлөө 1500 түхэриг түлөө, пенсионно жасада 2 мянгыень оруулаа. Саанань 4500 түхэриг үлэбэ. Тэрээнhээ элдэб налог түлэгдөө. Тиигээд байхадань, мянгаад түхэригэй олзо орооhон болоно.

Гостиница дулаасуулhанай түлөө түлэхэ мүнгэн hаяын сагта 12 мянган түхэригтэ хүрэхэ шэнги гээд, Баяр Дамбаев хэлээ бэлэй. Инхэдээ үлэгшэ 2 мянганhаань юун үлэхэ болоноб?..

Гэбэшье Баяр Дамбаев гостиница худалдажа абаhандаа, нэгэншье халагланагүй. Харин буудалнигаа байhаниие бүри hанжаруулха, «люкс» болоод бэшэ-бэшэ таhагуудые зохёохо түсэбтэй байна.

Б. ДУГАРЖАПОВ

«ЗУГАА» ҮБЭР-МОНГОЛООР АЙЛШАЛБА.

Могойтын районой соёлой болон искусствын түбэй худэлмэрилэгшэд (энэ түб хадаа анхан соёлой таhаг гэжэ нэрлүүлдэг hэн) Хитадай Арадай Республикын Үбэр-Монголой Баруун-хушуунаар ябажа ерэбэ. Тэдэнэй тоодо Зугаалайн «Зугаа» гэhэн ансамблийн наадашад ябалсаhан байна. Баруун-хушуун Манжуурhаа 120 модоной зайда оршодог. Соёлиодой түлөөлэгшэд тэндэ хоёр концерт наада харуулаа. Ансамблийнхид Үбэр-Монголой арад зондо схэ халуунаар угтуулhан байна.

Ерээдүйн сагта Үбэр-Монголhоо арба гаран түлөөлэгшэд манда айлшалха.

Д. ДАЛБАЕВА.

ҺАЙН АЙЛ БАЙГАА

Удын наранаар хорёод градус дулаан боложо байтараа, октябрийн хори нэгэнhээ тэнгэри хойноhоо синьбыгэд, аалин намдуугаар нойтон саhан орожо эхилбэ. Бүдэг-бадаг боложо байха үеэр бүхы тала гүбээнүud, хада уулнуud саhаар хушагдаба. Харанхы болоходо. Балхин бодожо, нойтон саhан орожо, мүлhэтэжэ эхилээ.

Эгээл энэ үедэ худоодэ ябаhан жолоошод мэгдээд абаа ёhотой. Араhаа Дулдарга ородог зам дээрэ арбан гаран автомашинануud Табтаанайн дабаанда ядалсаа. Энэл үедэ басага хүргэжэ ябаhан нуныхид ядалсаад. Сахюуртын малиан Тогооной Баярайда хонохо баатай болоо hэн. Энэ айлайхи ябадал схэтэй харгы дээрэ байбашье, газаахи зайн галаа унтараагүй, нохойнуудаа гэнжэhээнь табинуд, үүдэсэ шэбхэдэнгүй, дулаахан болотор галаа түлинхэй байгаа. Һаатаhан зониие халуун сайгаар, амтатай зөөхэйгөөр – хүндэлөө. Тэрэл hуяа, бүри ороёнор болоhон хойно, бишыхан хүүгэдтэй нэгэ залуу бүлэ замдаа баhал hаатаад, Баярайда хонохо баатай болоо.

Амаржа унтаад, харгыгаа заалгаад, бусажа ябахадаа, hайхан hанал өбодол зоной сэдьхэлдэ ороо ёhотой. Буряад зоной уг гарбалай мүхэшэгүй hургаал болохо хүндэмүүшэ абари энэ айлаар батажанхай. Шуургата hүниин хохидолдо орооhон зоной зүгhөө энэ айлда баярые хүргэнэбди.

Г. ЦЫРЕНДАШИЕВ.

ЭЗЭДЫНЬ ТОДОРБО

Загарайн райондо гүрэнэй зөөри үмсэлхэ худэлмэри ябуулагдажа байнхай. Гүрэнэй зөөриин талаар районно комитедэй мэдээсэhэнэй ёhоор, конкурсын гуримаар хэдэн предприяти үмсэлэгдөө. «Заиграевское» гэжэ бага предприяти үмсэлжэ абаха дуратайшуул олон байгаа. Гэбэшье «Забайкалпонск» гэжэ бага предприяти конкурсын гуримда эгээл таарама программа дурадхажа, бусадhаа схэ мүнгэ

ДУРАСХААЛЫНЬ ХЭТЭ МҮНХЭ

СЭРЭГЭЙ ТҮҮХЫН ХҮШӨӨНҮҮДЫЕ НИЙТЫН ХАРАЛГА РЕСПУБЛИКАДАМНАЙ ЭХИЛБЭ

Газар дэлхэй дээрэхи ажамидаралай түлөө баатаршалга гаргаһан, бүсад үеэнэй амгалан тайбан һуухын түлөө бүгэ гамнангүй тэмцэһэн хүнүүд түхэй дурасхаал хододоо нангин гээшэ. Уран шадамар гартай хүнэй нимэ хүнүүд гү, али түүхэтэ үйлэ хэрэгүүд түхэй үнэтэ шулуугаар хүшөө дархалан бүтээһэн байһан байгаа һаань, тэрэнь манай хото болон худөө нютагуудта, дайнда унаһан олон зоние худөөлһэн газарнуудта баатарлиг үйлэ хэрэгүүдые гэршэлһэн ёнотой дурасхаал боложо үгэдэг, Тиимэ хүшөөнүүдтэ хүрэжэ ошоһон зүргэ дээрэ ногоон ургажа үрдидэггүй. Хүн зон олоороо ябана бшуу. Харин ямар нэгэн шалтагаанаар зоной мартаад байгаа һаа, түүхэтэ хүшөөнүүд түхэй һануулжа үгэхэ хэрэгтэй.

Эгээл тиимэһээ Хүшөөнүүдые хамгаалха бүхэроссин бүлгэмэй Буряадай отделениин президиум, ветерануудай республиканска совет, областной военкомат, республикын Соёлой министерство сэрэгэй түүхын ба соёлой хүшөөнүүдые хамгаалха республиканска нийтын харалга эмхидхэхэ түхэй дүрим найруулжа, тогтоол баталан абаа. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусехэ дайнай үедэ унаһан Буряадай сэрэгшэдэй хэдэн хүшөөнүүдэй шанар муутай шулуугаар, муу уран һайханайнгаа талаар тиимэ һайн бэшээр бүтээгдэһэн байбашье, тэдэнэй тоо бүридхэхэ, хамгаалха шухала. Буряад ороондо 300 гаран нимэ хүшөө бии юм. Томохом-һуурин бүхэндэ хүшөөнүүд дайралдаг гээшэ.

Байгша оной ноябрин 15-һаа декабрин 15 болотор нийтын харалга үнэргэгдэхэ. Ветерануудай, районно советүүд, түүхын ба соёлой хүшөөнүүдые хамгаалха бүхэроссин бүлгэмэй отделениинүүд, соёлой эмхинүүд, һургуулинуud, райвоенкомадууд, газар дэбисхэр дээрэнь хүшөөнүүдые бодхэжэ, нөөцөн ажахынууд ба эмхи зургаануud тэрээндэ хабаадуулагдаха юм.

Баишан, хүшөө, сэрэгшэдэй хүүр гэхэ мэтэ сэрэгэй түүхын ба соёлой хүшөөнүүдэй хэр зэргэ байдалтай байһые шалгаад лэ дүүрэхэ бэшэ. Харалгын үедэ бүхы хүшөөнүүдые гуримтай, болбосон түхэлтэй болгохо, заһабарилха, архитектурно - уран һайханай шэнжэ шанарыень һайжаруулха, нютаг нютагһаа дайнда унаһан сэрэгшэдые тодоруулха шухала.

Мүн хүмүүжүүлхы зорилготойгоор хүшөөнүүдые хэрэглэжэ, хөөрэлдөө, элидхэл, лекци үнэргэхэ, дайнай ветерануудтай, дайнда унагшадай гэр бүлынхидтэй уулзалгануудые эмхидхэхэ, хэблэлдэ бэшэхэ, радио болон телевиденеэр хөөрэжэ үгэхэ гэхэ мэтэ гол шухала хэрэг түхай мартажа болохогүй.

Нийтын харалга үнэргэлгые эмхидхэхын ба хүтэлбэрилхын тула районуудай захиргаануудай шийдхэбэреэр республикын ба районуудай комиссинуud бүридхэгдөө. Түү комиссинуud хүшөөнүүдые эмхи гуримтай болгохо ба заһабарилха, оршон тойронхи газарыень болбосон түхэлтэй болгохо тусхай хэмжээ ябуулгануудые хүтэлбэрилэн эмхидхэжэ байха зорилготой. Мүн тэдэ харалгын ябаса түхэй республикын харалгын комиссинда мэдээсэжэ, харалгын дүнгүүд түхэй тоосожо, эндэ илангаяа шалгаһан коллективүүдые, эдэбхитэдые урмашуулха материал бэлдэжэ байха зэргэтэй.

Түүхын ба соёлой хүшөөнүүдые харалга эхилбэ гээшэ. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусехэ дайнда унаһан болон тэрэнэй һүүлээршье наһа бараһан эрэлхэг зоригтой баатарнуud түхэй дурасхаал хэтэдээ мүнхэ байг лэ!

А. КУШНАРЕВ.

ҮНЭТЭЙХЭН 45 МИНУТА

Репортаж

«Үзэглэлтээе» хахасаһан 2-дохи классай һурагшад, үншахадаа нилээд ульгам болонхой байхаһаа гадна, бэшэхэдээшье түргэхэнүүд, харюусахадаашье тоодиһогүй, тоб-яб гэмэ болоши хэбэртэй. Багшын урда хэшээлдэ үзэһэнөө дабтаха үедэ эдэ бүгэдэ элеэр харагдаба.

— Үхибүүд, урда хэшээлдээ бидэ һүөөр, мяхаар хэгдэдэг эдеэ хоол түхэй хэлсээ. Һэмди. Ямарнуud һүн эдеэн — сагаан эдеэн бии бэлэй, хэн хэлэхэб? — гээд багшын һураадхихада, бишыхан гарнууд гэнтэ урганаан тарыаан шэнгеэр агаарта бии болоодхибо. Харюусахаяа тэсэжэ ядажа байһан зариманай гар нэрэ һурагүй һэжэрэгдэн харагдана.

— Зай, Дарима, хэлэл даа. Ямар эдеэ мэдэхэбши? —гээд, багша түрүүшын һурагшада үгэ үгэбэ.

— Тоһон, зөөхэй,—гэбэ Дарима.

— Үшөө хэн нэмэхэб?

— Зөөхэй, тараг,— гээд нүгөөдэнь нэмэбэ.

— Үшөө һүөөр творог хэгдэдэг,—гэжэ Оксаныи хэлэхэдэ,—морожено баһа һүөөр хэгдэдэг,—гээд Вероника дурдаба.

Багша зүб харюу үгэһэн һурагшадаа бултыень «бэрхэнүүдта даа» гэжэ магтаад:

— Үшөө нэгэ үгэ мартаад байнат. Тэрэ үгэ мүнөө үсөөн хэрэглэгдэдэг болонхой. Тиимэшье һаань, би урда хэшээлдэ хэлээ һэмби, таанад тэрэ үгые мэдээд ябаха ёнотойт,—гэбэ. Тиигээд үхибүүдэйнгээ һанахагүй хэбэртэй байхадань, самбар дээрэ ээ... гэжэ бэшэжэ эхилжэ байтарнь, **ээдэмэг** гэлдэжэ үхибүүд бултадаа шахуу хэлэжэрхибэ.

— Тон зүб, үхибүүд! Энэ үтые хадуужа абаха хэрэгтэй,—гээд, Мария Гармаевна тэрэ эдеэнэй хайшан гэжэ бии болодог тухай тобшохоноор ойлгуулжа үгэбэ.

Удаань мяхаар хэгдэдэг эдеэ хоол дээрэ тогтохо үедэ һурагшад ехэ эдэбхитэй-гээр оруса, пользень, соснека, колбаса, котлетэ гэхэ мэтэшэлэн үрдилдэжэ байжа, тооложо гараба.

— Үхибүүд, үшөө нэгэ амтатай хоол мартаад байнат. Капустын хальһаар орёогодолог татаһан мяхые юун гэдэг бэлэй? Хэн һанаһаб гэхэдэнь, **«Голубцы»**,— гэжэ Света хэлэжэрхёод, багшаяа баярлуулба.

Багша ажабайдалдамнай тон шухала эдеэ үгэнүүдые үйлэтэй холбуулжа хэрэглэхые оролдон: **шүлэ шанадаг** гү, али **хэдэг гү?** гэһэн асуудал табиба. Олонхинь **шанадаг** гэжэ харюусабашье, «хэдэг» гэжэ хэлэхэ хүн олдохол байба. «Үхибүүд шүлэ хэдэггүй, харин шанадаг. Зүгөөр юу хэжэ болохоб?— гээд һурахадань, **«бууза хэдэг»** гэһэн харюу дуулдаба.

Энэ мэтэшэлэн, багшын һурагшадайнгаа үгэнүүдэй нөөсые олон болгожо, түрэл хэлэндээ тулюур үхибүүдые үгэ зүбөөр залгуулжа һурагжа байһаниинь намда сэхэтэ зохидшоогдоо һэн. Буряад хэлэ үзэжэ эхилһэн һургуулинуудта, мүн классуud соо, хамтын байрадашье шагнаархан татажа ябахада, гол түлэб хөөрэлдөөнэй (яряанай) үгэнүүд хэрэглэгдэдэг байдаг. Харин ажаһуудалда, гэр байрада, эдеэ тогоондо хамаатай үгэнүүд бодото байдалда тон шухала бшуу.

Буряад Республикын 1-дэхи интернат һургуулиин 2-дохи классай багша М. Г. Доржиевагай буряад хэшээлэй саашанхи хуби дээрэ тогтоё. **«Бүмбэгэ»** тухай темэ. Хара багаһаа хойшо бүмбэгөөр наадажа һураһан хадаа үхибүүд тэрэниие ехэ һайнаар элирхэйлэн хөорэхэ шадалтай байба. Үнгэ зүһын талааршье, үйлэ хэрэгэйшье талаар бүмбэгэ тухай темэ һайнаар харуулагдаба. Һүүлээрнь һурагшад һууриһаа бодожо, альгаяа ташажа байжа, дуу дуулаба.

Табан хурган. «Барбаадай, батан туулай, тоохон тобшо, толи байса, бишыхан шэгшүүдэй» гээд, үхибүүд баран мэдэхэ лизатай. Зүгөөр «эрхы, долёобор, дунда хурган...» гэхэшэлэн, ондоогоор нэрлэдэг ёньень үхибүүд мэдэхэгүй байжа, багша тэдээндэ ойлгуулжа, тайлбарилжа үгэбэ. Класс бултадаа багшаяа шангаар дахажа сээжэлдэбэ. Табан хурган тухай мэдэхэ дуугаа дуулдаба.

Удаань Мария Гармаевна зураг гаргажа. **«Бүлэ»** гэһэн темээр одоол гоё хөөрэлдөөн эхилбэ. Бүлые ондоогоор **«айл»** гэжэ болохо гээд үхибүүд мэдэбэ. Зураг дээрэ юу хаража байһаная һурагшад мэдүүлэлээр дүүрэн харюу үгэхэ зорилготой болобо. «Зураг дээрэ хүгшэн эжы оймһо оёно»,— гээд нэгэн харюусаба. «Аба хубүүнтэээ загаһа эдеэлүүлнэ». «Эжы басагантаяа стол дээрэ эдеэ бэлдэнэ»,—гэһэн харюунүud дуулдаба.

«Гэр соонь юун байнаб?», «Сонхо дээрэнь юу харанабта?» гэхэ мэтэ асуудалнуудаараа багша һурагшадайнгаа анхаралые хурсадхажа үгэнэ. Зурагаар хүдэлхэдоо, үхибүүд сэхэл бэрхэ, һонорнуud байба. Хори гаран һурагшадай бултадаа эдэбхитэйгээр хүдэлжэ байхада, 45 минута түргэн үнгэршэхэдэл гэбэ.

Хэшээлэйнгээ үедэ һурагшад «Баабгай шаазгай хоёр» гэжэ онтохоноор хөөрэлдөө хэжэ, гэрэйнгээ даабариие һайнаар бэлдэһэнээ харуулбал даа.

Нигэжэ Буряад Республикын һургуулиин габьяата багша, методист - багша М. Г. Доржиевагай хэһэн нэгэ хэшээл шагнаһандаа, тон урматан гараа бэлэйб. Энэ багшада заалгажа байһан 2-дохи классай үхибүүд нэгэ шагнаад гараһанһаа үлүү золтой юм ааб даа.

В. ТОКТОХОЕВА.

ШАТАРШАДЫЕ ДЭМЖЭЭ

Байгша оной ноябрин 13-да Селенгинскдэ шатарай мурысөөн эхилбэ. Эрэшүүлэй, мүн эхэнэрнүүдэй дунда шатараар түрүү һуури эзэлхын түлөө мурысөөн Селенгинскдэ болохо.

Нимэ мурысөөн хоёрдохёо үнэргэгдэбэ гээшэ. Спонсорнуудай аша туһаар хабаадаһан 12 эрэшүүл, 6 эхэнэр бүхэн мүнгэн шанда хүртэхэ юм. Эрэшүүл соонсо түрүү һуури эзэлбэн 3 хүн тус тустаа 2000, 1500, 1000 түхэриг абаха. Эхэнэрнүүд болбол тус тустаа 500, 400 болон 300 түхэриг шанда хүртэхэ. Спонсорнуud гэхэдэ, «ЖБИ-3» завод, Селэнгынскин ЦКК, Каменскын АТП. Селенгинскын туберкулёзный диспансер мүн болоно. Тэдэнһээ гадна, үмсын «Прогресс», «Строй-ключ» фирмэнүud дэмжэ.

Мурысөөн гарагай гурбанда, зурааанда, нэгэндэ 19 часаа 22 саг болотор үнэргэгдэхэ юм.

Л. ЧЕРКАШИНА.

СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

БАРИЛДААН. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн Кубогта хүртэхын түлөө мурысөөн Россин нийслэл Москва хотодо дүүрэбэ. Дүрбэн ороной, тус хайлбал. Иранай, Россин, США-гай, Турциин суглуулагдамал командууд энэ заншалта ехэ мурысөөндэ хабаадаһан байгаа. Һүүлэй жэлнүүдтэ Иранай болон Турциин барилдаашад урданайнгаа алдар солые һэргээжэ байна гэжэ тэмдэглэлтэй. Тиимэһээ эдэ ороноуудай барилдаашадай мэргэжэл шадабари эрид дээшэлнэ.

Мурысөөнэй дүнгүүдээр Россин болон Иранай суглуулагдамал командууд түгэсхэлэй нааданда гараһан байгаа. Эндэ юһэн шэгнүүртэ уулзалга болобо. Найман уулзалгын һүүлээр барилдаанай хибэс дээрэ тэнцүү байдал оршобо—4:4. Имагтал һүүлшын уулзалгада Россин барилдаашан илажа, ороноймнай суглуулагдамал команда түрүү һуури эзэлжэ, дэлхэйн Кубогта хүртөо. США-гай барилдаашад гурбадахи, Турциин спортсменүud дүрбэдэхи һуурида гараба.

Гэбэшье Буряад ороной барилдаашадай Россин суглуулагдамал командада оруулагдаагүй байһаниинь халаламаар. Ушарынь юуб гэхэдэ, манай республикын бэрхэ барилдаашад Борис Будаев, Андрей Матюноз гэгшэд һуралсал һорилгодо хабаадаһан аад, Россин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдабагүй. Буряад ороной тренернүud энэ асуудалые аубшэн хэлсэжэ, зохихо тобшолол хэхэ бэзэ гэжэ һанагдана.

ҺУР ХАРБАЛГА. Суута харбагша Владимир Ешеевэй шанда хүртэхын түлөө һур харбалгаар бүхэроссин мурысөөндэ хабаадахаяа манай республикын суглуулагдамал команда Шэтэ ороно. Уласхоорондын классай спортын мастер Валерий Лысенко, спортын мастернүud Маюр Ринчиндоржиев, Владимир Ешеевэй аха Александрай хүбүүн— Буряадай багшанарай институтай студент Владимир Ешеев. Гэрэлма Эрдынеева, Жанна Тухалова, Намжил Шутукова гэгшэд энэ мурысөөндэ Буряад ороной нэрэ хүндые хамгаалха юм.

БОКС. Һүүлэй үедэ Буряад Республикын болон Хитадай Арадай Республикын Үбэр-Монголой автономито районой түлөөлэгшэд хоорондоо бата харилсаа холбоотой боложо байна. Спортсменүud, тренернүud холбоо барисаа тогтооно. Буряад Республикын Эрдэм һуралсалай министерствын дэргэдэхи физическэ хүмүүжүүлгэ ба спортын түбэй делегаци һаяхан Үбэр-Монголой түб Хүхэ-Хото ороно ерэбэ. Тус делегацийн гишүүд хэдэн хэлсээндэ тараа табиһан байгаа. «Энэ хэлсээнүүдэй үндэһөөр һур харбалгаар, барилдаагаар, боксоор, теннисээр, хоккейгээр элдэб мурысөөнүүдые үнэргэхэ, Үбэр-Монголой һуралсаһан хэрэгжүүлхын түлөө Үбэр-Монголой Өөһдөө Засаха Ороной түб—Хүхэ-Хотодо 1956 ондо Хитад-Монгол Эмнэлгын шудалха газарые (институтые) байгуулжа, 1958 ондо Хитад-Монгол Эмнэлгын Хорёое байгуулаад, хэһэг аймаг, хото, хушуу ба монгол үндэһэтэнэй түблэрэн һуугаа бусад можын хушуунуудта монгол эмнэлгын шудалха газар болон монгол эмнэлгын хорёое байгуулжа, баялиг туршалгатай, алдар хүндэтэй ахамад монгол эмнэдые тохируулжа, эмнэлгэ ба шудалгаанай ажалые ехэхэнээр хүмүүжүүлһэн байгаа.

Баһа һуралсаха курса, дэбжэн болбосоруулха курса, шудалгаанай курса эрхилхэ, үгы һаа, шаби дагуулха зэргэ бүхы зүйлэй хэлбэреэр монгол эм эмнэлгын ажалтанные олохон тоогоор хүмүүжүүлхын хамта, шүгөө талаар, бүхы газарта таран бутаржа, дарагдажа байһан эртэнэй анагааха ухаанай ном судар 550 гаран зүйлые суглуулжа, шадабаитанные зохёон байгуулжа эмхидхэхын сасуу түбэд хэлэн дээрэ зохсогдоһон «Дүрбэн үндэһэ», «Монгол эм эмнэлгын түүбэри», «Эрдэнийн сан», «Монгол эмнэлгын духэм найралга», «Монгол эмнэлгын уламжалалта жор (үзэглэдэй баясхалан)», «Алтан хадамал», «Эм заһалай Саран хаан» зэргэ олон һунгадаг зохёолые монголшолон хэблүүлһэн байна. Гуша гаран жэлэн туршада монгол эм эмнэлгын ажалтад «Монгол эмэй судлал», «Монгол, хитад, түбэд гурбан хэлэ хабсарһан эмэй нэрэс», «Эльгэн үбшэниие заһаһан туршалга», «Монгол эмэй зүйн шухала тобшо», «Монгол эмнэлгын туршалгаата жор», «Монгол эмнэлгын һуури мэдэлгэ», «Монгол эмнэлгын заһалгын бэшэг», «Хитад, монгол эмэй туршалгаата жор», «Монгол эм эмнэлгын гар дэбтэр», «Монгол эмнэлгын дотоо үбшэнэй шудалал», «Хуугадаг үбшэн», «Шарха заһаһан тухай», «Монгол, Европо эмнэлгые уялдуулһан зүрхэн үбшэнэй шудалал», «Монгол эмэй ойлгото», «Табан түрэлэй лабын дуун», «Монгол анагааха ухаанай тобшо найруулал», «Монгол эмэн найралгын баримжаа», «Монгол анагааха ухаанай эрдэм шэнжэлгээны үгүүлэлэй түүбэри», «Табан заһал», «Монгол эмнэлгын үндэһэн онол» зэргэ олон зохёолые зохёон найруулжа хэблүүлһэн, тараһан байгаа.

Үбэр Монголдо хэблэгдэһэн «Монгол анагааха ухаан» гэһэн үйгаржэн монгол номһоо Батамүнхэ САНЖИМИТАБАЙ буряадшалба.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Зүүн зүгэй эмшэлэлгэ

«Монгол анагааха ухаанай тобшо тухэ

(Үргэлжэлэл. Эхнийнь ноябрин 5, 16, 18-най номернуудта).

ҮБШЭНДЭ ДИАГНОЗ табиха талаар «Дүрбэн үндэһэнэй» диагноза шудалгые хүлеэн абажа асуухэ, үзэхэ, хүрэлсэхэ гурбан шэнжэлгээр гол болгоһон диагностико бүрилдэжэ хүгжэһэн байгаа. XVIII зуунай үедэ Лубсансүлтимэй бэшэһэн «Һудал шэнжэлхы ёнооной тобшо», Нишибалжарай бэшэһэн «Аршаан ундаралдахи» үбшэниие шэнжэлэн таниха арга» зэргэ зохёол соохи «шэзһэ шэнжэлхэ, һудалые шэнжэлхэ, асуужа шэнжэлхэ, хашар һамбалгаар шэнжэлхэ, абаха орхихоор шэнжэлхэ» гэхэ табан хэсэг, «Аршаанай сагаан шүүдэртэхи» шархын бүлэгэй гадар шарха ба үе мультарһаниие шэнжэлхэ арга, «Аршаанай дуһал» соохи «монголой тархи унаһаниие заһаха ёнон» зэргэ зохёол бол бүри монголой уламжалалта үбшэниие тании шэнжэлхэ аргые эмшэлхэ онолтон уялдуулжа хүгжүүлһэн бодото жэшээнүүд гээшэ аа даа.

Энэ эмнэлгэ гадна Лубсанчойдмилой «Монгол эм эмнэлгын түүбэри», Жэгмэддаржанжамсын «Монгол эмнэлгын уламжалалта жор («үзэглэдэй баясхалан)», Нишиданзанванжалай «Монгол эмнэлгын духэм найралга (Шүрэн шэмэ)» зэргэ олохон зохёолнуудта тусхай бүлэгоор бэшэгдэһэн байгаа.

Эмшэлгээнэй туршалга мэргэжэл баялигжан дэшэлжэ, онолой системэ уламаар бүрилдэһэн һуури дээрэ бэсын бүтээ болон үбшэнэй илгалаар эмшэлгээнэй һалаа хубаагдаа. Нишибалжар анха туруун «Аршаанай сагаан шүүдэр» гэхэ зохёолдоо үбшэнэй илгалые —дотор үбшэн, халуун үбшэн, халдабарита үбшэн, табан эрхэтэнэй үбшэн, һудалһабын үбшэн, эмэгтэйн үбшэн, нялхасай үбшэн, хэһэг бүһаг үбшэн, хамта туршһэн (түрэлхиин) яра, гадаа шарха, этэгээд үбшэн болоо бүхы зүйлэй хордуулга зэргэ арбан гурбан ехэ һалаа хубаажа, тэрээн соо баһа бага һалаа хубаажа, шэнжэлдэг болоо һэн. Жэшээлбэл, табан эрхэтэнэй дотоо толгойн үбшэн, нюдэнэй үбшэн, шэхэнэй үбшэн, хамарай үбшэн, аманай үбшэн, хүзүүнэй ашаг; шархын һалаада — толгойн шарха, сээжэ бэеын шарха, гэшүүһэнэй шарха, үе мультарал гэхэ зэргээр нарин тайлбарилһан байна.

Анагааха ухаанай һургаал хүмүүжэлэй талаар эртэнэй эмшын мэргэжэлые гол түлэб аба, үбгэн аба мэтэ гэр соогоо аха зон — хүүгэд, дүүнэртээ уламжалан һургадаг гү, али тусхай багшые дахажа һурадаг байһан байгаа. Һүүлээрнь Мин уласай һүүлшэг тэ, Чин уласай эхиндэй үедэ Цоржо мэргэн, Ишангаа мэтын алдарта эмшэд шаби дахуулжа һургадаг байгаа һэн.

XVII зуунаа хойшо, Монгол нютагта шарын шажан үргэнөөр дэлгэржэ, сүмэ хинд олон байгуулагдахын хажуугаар, сүмын харьяа—манбарасан гэдэг эмнэлгын һургуули олохон газар байгуулагдажа, анагааха ухаанай туршалга, арга барилые тэндэ заажа захалһан байна.

XVII зуунай үедэ байгуулагдаһан Отог хушуунай Лобсасай манбарасан, XIX зуунай үедэ байгуулагдаһан Монголжон гэгээн сүмын манбарасан гэхэ зэргэнүud ехэ шухала үйлдэл үзүүлжэ байгаа һэн. Тэдэнь сүмэ хинднээ эрхилһэн, Бурхан шажанай хүмүүжэлэй хэлбэритэй, шабинарынь бүри лама байһаншье һаа, тэрэ сагтаа анагааха ухаанай һургаал хүмүүжэлэй шухала түб газар боложо, монгол анагааха ухаанай бүрилдэн хүгжэхэдэ зохихо үүрэг дүүргэһэниинь мэдээжэ. Монголой оршон үсын алдарта анагааха ухаантанай олонхинь бүри нимэ һургуули дүүргэһэн зон байгаа ха юм.

Гэбэшье хуушан нинжэмэй үедэ дотоотын феодал болон гадаадын эзэрхэг туримхэйтэнэй хабшал дарлалай доро, монгол анагааха ухаан тэрэ үеын нойрхогшодто балар эртэнэй домшын арга, хосоронгы заһал гэжэ муушалуулагдажа байһан угаргаа оедэлэн хүгжэхэдөө байтагай, улам доройтон муужараад, хүндэ һүрхэй харша наадта тулгардажа баинаниинь туухэдэ тодорхой харуулганхай.

Шэнэ Дундада Улас (Хитадан Арадай Республика) байгуулагдаһанһаа хойшо монгол анагааха ухаан жэнхэни ехээр хүгжэжэ, бадарха шэнэ шатада дэбжэн оронхой. Улас байгуулагдамсаар юунһээшье үрид таранхай, бутаранхай, ами аминдаа зүбшажа эмшэлжэ байһан монгол эмшэнэрые зохёон эмхидхэжэ, тусгаар байгуулагдаһан үбшэн үзэлгын газар (амбулатория), хамтарһан эмнэлгын хорёон (поликлиникэ) зэргэ эмшэлгээнэй байгууламжада тэдэниие элсүүлжэ, үгы һаа, Өөһдөө Засаха ороной (автономито районой) ба аймаг хотын шатын эмнэлгын хорёондо (больницада) тохируулжа ажаллуулһан байна. Нигэжэ монгол анагааха ухаанайхин эхэ уласай анагааха ухаанай нэгэ һалаа хүсэн болоо һэн.

Баһа үндэһэтэнэй анагааха ухаанай уугаа зөөриеэ уудалжа, нээжэ, залгамжалжа бадаруулха шэглэлтые эдэбхажуулэн хэрэгжүүлхын түлөө Үбэр-Монголой Өөһдөө Засаха Ороной түб—Хүхэ-Хотодо 1956 ондо Хитад-Монгол Эмнэлгын шудалха газарые (институтые) байгуулжа, 1958 ондо Хитад-Монгол Эмнэлгын Хорёое байгуулаад, хэһэг аймаг, хото, хушуу ба монгол үндэһэтэнэй түблэрэн һуугаа бусад можын хушуунуудта монгол эмнэлгын шудалха газар болон монгол эмнэлгын хорёое байгуулжа, баялиг туршалгатай, алдар хүндэтэй ахамад монгол эмнэдые тохируулжа, эмнэлгэ ба шудалгаанай ажалые ехэхэнээр хүмүүжүүлһэн байгаа.

Баһа һуралсаха курса, дэбжэн болбосоруулха курса, шудалгаанай курса эрхилхэ, үгы һаа, шаби дагуулха зэргэ бүхы зүйлэй хэлбэреэр монгол эм эмнэлгын ажалтанные олохон тоогоор хүмүүжүүлхын хамта, шүгөө талаар, бүхы газарта таран бутаржа, дарагдажа байһан эртэнэй анагааха ухаанай ном судар 550 гаран зүйлые суглуулжа, шадабаитанные зохёон байгуулжа эмхидхэхын сасуу түбэд хэлэн дээрэ зохсогдоһон «Дүрбэн үндэһэ», «Монгол эм эмнэлгын түүбэри», «Эрдэнийн сан», «Монгол эмнэлгын духэм найралга», «Монгол эмнэлгын уламжалалта жор (үзэглэдэй баясхалан)», «Алтан хадамал», «Эм заһалай Саран хаан» зэргэ олон һунгадаг зохёолые монголшолон хэблүүлһэн байна. Гуша гаран жэлэн туршада монгол эм эмнэлгын ажалтад «Монгол эмэй судлал», «Монгол, хитад, түбэд гурбан хэлэ хабсарһан эмэй нэрэс», «Эльгэн үбшэниие заһаһан туршалга», «Монгол эмэй зүйн шухала тобшо», «Монгол эмнэлгын туршалгаата жор», «Монгол эмнэлгын һуури мэдэлгэ», «Монгол эмнэлгын заһалгын бэшэг», «Хитад, монгол эмэй туршалгаата жор», «Монгол эм эмнэлгын гар дэбтэр», «Монгол эмнэлгын дотоо үбшэнэй шудалал», «Хуугадаг үбшэн», «Шарха заһаһан тухай», «Монгол, Европо эмнэлгые уялдуулһан зүрхэн үбшэнэй шудалал», «Монгол эмэй ойлгото», «Табан түрэлэй лабын дуун», «Монгол анагааха ухаанай тобшо найруулал», «Монгол эмэн найралгын баримжаа», «Монгол анагааха ухаанай эрдэм шэнжэлгээны үгүүлэлэй түүбэри», «Табан заһал», «Монгол эмнэлгын үндэһэн онол» зэргэ олон зохёолые зохёон найруулжа хэблүүлһэн, тараһан байгаа.

Үбэр Монголдо хэблэгдэһэн «Монгол анагааха ухаан» гэһэн үйгаржэн монгол номһоо Батамүнхэ САНЖИМИТАБАЙ буряадшалба.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

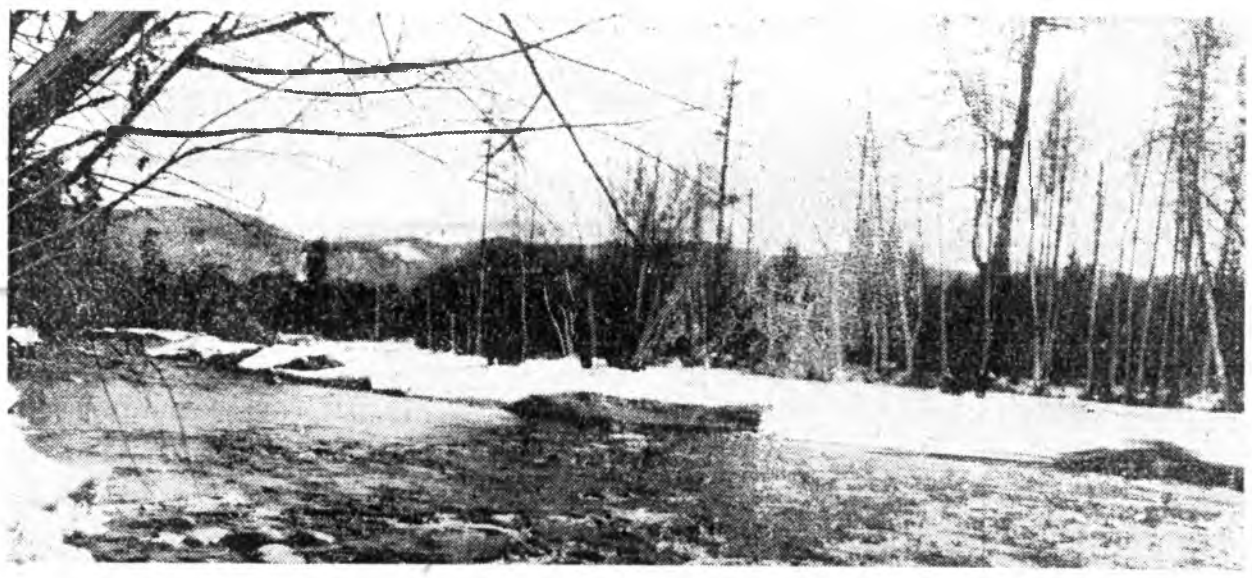

Буряадай радио агаарай долгинда

ЛОЯБРИНИЙ 23-һаа 29 ХҮРЭТЭР

ПОНЕДЕЛЬНИК, 23

6.12—Долоон хоногой радио-дамжуулгануудай шэнжэлэл. 6.25—«Түрэл газар дайдамнай». Зэдын ба Хэжэнгын районуудай ажахынуудта бэлдэгдэһэн дамжуулга. 6.50—7.00— Соносхол, мэдээсэлнүud. 7.22— «Асуудалнуud, харюуноуud, бодомжолгонуud». ЗММК-гай хамтын байрада бэлдэгдэһэн дамжуулга. 7.47—8.00 — «Этигэл найдал». 19.22—19.52— Республикын һонинуud (буряадаар ба ородоор).

ВТОРНИК, 24

6.12— Республикын һонинуud (ородоор ба буряадаар). 6.42 — Республикын газетэнүудэй шэнжэлэл. 6.51—7.00— Мэдээсэл, соносхолнуud. 7.22 — «Буряад орон дэлгүүрэй эрхэ байдалда». Тимлюйн цементын заводто бэлдэгдэһэн дамжуулга. 7.45—8.10— «Национальна лицей: мүнөөдэр ба үглөөдэр». Лицейн директор Г. П. Баглаев, багша Б. Б. Будаин дамжуулгада хабаадаха. 19.22 — Республикын һонинуud (буряадаар ба ородоор). 19.52—19.57 —«Хүн ба автомобиль».

СРЕДА, 25

6.12— Республикын һонинуud (ородоор ба буряадаар). 6.42 — Республикын газетэнүудэй шэнжэлэл. 6.51—7.00— Соносхол, мэдээсэлнүud. 7.22— Новосибирскын үрэнэй университедэй Буряадай филиалай студентнэртэй ба багшанарта Майомчин хэлэ бэшэгэй гимназиин японхэлэнэй багшатай хөөрэлдөөн (буряадаар). 7.47— 8.10 — «Байгаали ба бидэ». 19.22 — Республикын һонинуud (буряадаар ба ородоор). 19.52—20.07 — Буряад хэлэнэй хэшээл. БГПИ-гэй эмин һуралсалай кафедрын ассистент С. Ц. Содномов хэшээл үнэргэхэ.

ЧЕТВЕРГ, 26

6.12—Республикын мэдээсэлнүud (ородоор ба буряадаар). 6.42 — Республикын газетэнүудэй шэнжэлэл. 6.51—7.00— Мэдээсэл, соносхолнуud. 7.22 — Улаан-Удэ хотодо хэлхээ холбоонойн даһаар 80 жэлдэ... на. 7.45—8.00 — ...кын һонинуud (буряадаар ба ородоор).

ПЯТНИЦА

6.12— Республикын ...нуud (ородоор ба буряадаар). 6.42— Республикын ...нуудэй шэнжэлэл. — Мэдээсэл, соносхол... 7.22 — Үмэлэлгэ... канска программа... 8.10 — «Хүн зоной... на талаар хамгаалха... районой Инзагатайн... захиргаанай зайдал... Дамчеевтэй хөөрэлдөө... ряадаар). 12.00— ... Танай бэшэгүүдэй... дамжуулга. 19.02— «Үсэгэлдэр, мүнөөдэр» — мэдээсэлнүud.

СУББОТА

6.12— Дэлгүүрэй... далда хүдөө нютагта... жэхэ». БСХИ-гэй... Ринчинов дамжуулга... даһаха (буряадаар)... Республикын ... шэнжэлэл. 6.50— ... дээсэл, соносхолнуud... Захаамининай ... гаанай гулваа Б. ... той хөөрөлдөөн. 7... С. Агриколянская... тэй сохо» гэхэ... 8.10— 9.00 — ... мүнөөдэр, үглөөдэ... дээсэлэй программ... 19.58— «Баян та...

ВОСКРЕСЕНЬЕ

7.25 — Соносхол... сэлнүud. 7.35— ... концерт. 8.10— ... ратурно-уран ... таргана» программ... ровай энсэлэгэй... «Сарана» журнал... даногой түрэлөөр... шулэгүud. 9.10— ... «Шинии шэлэһэн... Улаан-Удын 26-дахи... лиһаа репортаж. ... «Медвежонок» гэ... ли-саадай хумуу... тэй хөөрөлдөөн... лой хуудаһан.

БУРЯТИЯ

мүнөөдэрэй номерто

Бүгэдэ буряадуудай хурал түхэй мүнөө хэншье тодорхой дүн гаргахагүй»— А. Ермолаевай статьл.

«Прибор бүтээгшэдэй баян дэлгэр ба үгытэй ядуу байдал»— В. Матвиевскийн фоторепортаж.

«Буряад орон—92»

Хэдын горхон харьялһаар...

Ю. АБАЧЕВОЙ фото.

Сонхир...

«Останкино» ка... 6.55—Шэнэ ... лоёнэй гимнастика... лоо. 10.05—Фирма... 10.20—Кидди-визи... татые тоже пла... Мультфильм. 11.4... шадай клуб. 12.0... с М. Таратутой»... һонин. 13.20—«Ли... һайханай фильм. 1... фильм. 14.35—«Ну... —уран һайханай ... —Шэнэ һонин. 1... 16.50—Бизнес-клас... Блокнот. 17.10— ... 17.55—Вебер. 18.1... —Пресс-экспресс. ... һонин. 19.25—«Ос... пилсуулна. 19.50—... ли. 20.00—«Америк... ратутой». 20.50—... 21.45—Амгалан ... ташуул! 22.00— ... 22.25—«До белого... уран һайханай фи... 00.15—Мультфильм... Хүтэжэм.

«Росси» канал. ... 9.00—Мэдээсэлнүud... «Время деловых ... —«На политическом... 13.50—Сүүлвэтэй ... НАТО-һаа репор... Арт-обстрел. 12... ные джунгли». 13... Барбара». 102-дахи... —Гоголийн байгал... 14.35—Тинко. 14... дай асуудал.

Буряадай ТВ. ... 18.00 — Мэдэ... 18.30—«Буряад орон... нал. 19.30—Хоно... ряад ороной һонин...

«Росси» канал. ... 21.00—Мэдэсэлнүud... Дүрэ буляалдалгаар дэлхэйн кубогта хүртэхэ... Парламентын мэдэ... «След на земле»... най фильм. 23.35—... 23.50—Спортивная ... 23.55—РФ-гэй Верхо... дэй сесси дээрэ. 00... 01.00—Мэдэсэлнүud...

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүудэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000. Улаан-Удэ. Калинин шэлэгийн үйлсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонуud: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, һанагууд: соведуудэй худэлмэрийн ба нийтын эмхимүүдэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёл